

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

ODNOS SLOVENSKE DRUŽBE DO EKONOMSKE SVOBODE

Ljubljana, avgust 2008

BOŠTJAN RUPNIK

IZJAVA

Študent BOŠTJAN RUPNIK izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Bernarda Bršičiča, in dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1. PROBLEM SVOBODE	2
1.1. Ekonomska svoboda	2
1.1.1. Elementi ekonomske svobode.....	3
1.2. Politična svoboda	5
1.3. Negativna in pozitivna svoboda.....	6
2. PREGLED DOKTRINARNIH POGLEDOV	7
2.1. Razvoj klasičnega liberalizma	7
2.1.1. Avstrijska ekonomska šola	10
2.1.2. Čikaška šola	11
2.1.3. Freiburška šola	11
2.2. Koncept minimalne države in naravni zakon.....	12
2.2.1. Naravni zakon	12
2.3. Razvoj socialistične misli	13
2.4. Razlika pojmovanja svobode v klasičnem liberalizmu in socializmu	15
3. INDEKS EKONOMSKE SVOBODE	15
3.1. Definicija ekonomske svobode Indeksa.....	16
3.2. Porazdelitev uteži meril svobode	16
3.3. Rang lestvice	17
3.4. Obdobje študije	17
3.5. Metodologija za 10 ekonomskih svoboščin in rezultati Slovenije.....	17
3.5.1. Svoboščina 1: Poslovna svoboda	17
3.5.2. Svoboščina 2: Svoboda trgovanja.....	18
3.5.3. Svoboščina 3: Davčna (proračunska) svoboda	19
3.5.4. Svoboščina 4: Obseg vlade	20
3.5.5. Svoboščina 5: Monetarna svoboda	20
3.5.6. Svoboščina 6: Svoboda investiranja	21
3.5.7. Svoboščina 7: Finančna svoboda	23
3.5.8. Svoboščina 8: Lastninske pravice	24
3.5.9. Svoboščina 9: Svoboda pred korupcijo.....	25
3.5.10. Svoboščina 10: Svoboda trga dela	25
4. SLOVENSKA TRANZICIJA IN ODNOS DO EKONOMSKE SVOBODE	26
4.1. Začetek tranzicije Slovenije in Jugoslovanska politično-gospodarska kriza	26
4.2. Tranzicija vzhodnoevropskih in srednjeevropskih držav	27
4.3. Reforme in vloge političnih institucij	28
SKLEP	31
VIRI IN LITERATURA	32

KAZALO TABEL

Tabela 1: Konkurenčnost srednjeevropskih in vzhodnoevropskih tranzicijskih držav v letu 2008.....	18
Tabela 2: Tuje neposredne investicije (NTI) v srednjeevropske in vzhodnoevropske države v letih 2006 in 2007 kot delež BDP	22
Tabela 3: Delež zasebnega sektorja EU 8 v BDP od leta 1999 do leta 2007	25
Tabela 4: Uspešnosti reform tranzicijskih držav od leta 1989 do leta 2007.....	30

KAZALO GRAFOV

Slika 1: Delež javne porabe kot odstotek BDP za EU 8 2006	20
Slika 2: Bruto fiksna kapitalna formacija zasebnega sektorja EU 8 kot odstotek BDP	22
Slika 3: Produktivnost dela na zaposleno osebo EU 8 glede na povprečje EU – 27 (= 100)	26

UVOD

Svoboda je pojem, ki ima osrednjo vlogo v življenju razumnega posameznika. Tako rekoč se vsako dejanje posameznika lahko meri skozi stopnjo svobode. Posameznik pa živi v družbi, v kateri je absolutna svoboda dejanj uravnavana in dogovorno omejena, kar se ponavadi kaže v obliki sprejete ustave in iz nje izhajajoče zakonodaje.

Popolna svoboda je namreč možna le v naravnem stanju brez vsakršnih političnih entitet in zakonov. Zaradi lažjega sobivanja ljudi pa se je tekom zgodovine družba morala zavezati k družbeni pogodbi, ki je vsebovala za vse enake dolžnosti in pravice. Brez take pogodbe bi vladali kaos, anarhija oziroma stanje najmočnejšega, vojna enega proti drugemu. Tako so nastale prve listine, ustave in zakonodaje. Čeprav so zametki opredeljevanja svobode nastali že v antični Grčiji, pa se je prava intelektualna smer utemeljevanja svobode tako v politiki kot ekonomiji pojavila v 17. stoletju z objavo *Druge razprave o vladi* Johna Locka. V tem delu je Locke pokazal na inherentnost politične in ekonomske svobode, o kateri bo govora v diplomski nalogi.

Teza diplomske naloge je, da v Sloveniji zaradi negativnega odnosa družbe in politike kronično primanjkuje ekonomske svobode. Na začetku bo definirana svoboda – ekonomska in politična svoboda, iz katere bo jasno sledilo, da ena brez druge ne moreta shajati za normalno delovanje družbe. Ker pa se je skozi zgodovino pojavilo različno interpretiranje in predstavljanje pravic, ki zadevajo svobodo, bom glavno ločnico opredelitve svobode pokazal z razdelitvijo na negativno in pozitivno ekonomsko svobodo.

V drugem delu bo prikazan pregled doktrinarnih pogledov na ekonomsko svobodo. Kot nasprotna pola bosta predstavljena klasični liberalizem in socializem. Tu bom navedel glavne koncepte znanih zagovornikov in utemeljiteljev klasičnega liberalizma ter socializma in njihov prispevek ter pogled na razvoj družbe skozi prizmo svobode. Obenem bo predstavljen pogled na obstoj minimalne države kot bistvene entitete za doseg ekonomske in politične svobode družbe in v njej živečih posameznikov. Naravni zakon in iz njega izhajajoče naravne pravice so bistvene za vzpostavitev temeljev minimalne države in njenih funkcij.

Tretji del bo ključen del naloge, saj se bo dokazovala odsotnost ekonomske svobode v Sloveniji na podlagi Indeksa ekonomske svobode, ki ga izvajajo mednarodne institucije in znani think-thanki, kot sta denimo Wall Street Journal in Heritage foundation. Predstavljeni bodo metodologija Indeksa pri merjenju ekonomske svobode in rezultati, ki kažejo na nezavidljivo mesto Slovenije.

Četrti del bo pokazal na naravo slovenske tranzicije iz prehoda jugoslovanskega socialističnega režima v t. i. liberalno demokratični politični sistem s tržnim gospodarstvom. Predstavljena in primerjana bo tudi tranzicija evropskih držav, ki so bile, podobno kot Slovenija, podvržene socialističnemu sistemu uravnavanja gospodarstva.

V sklepu bodo povzete ugotovitve in izpeljani zaključki ter predlagane rešitve v smeri vzpostavitve ekonomske svobode v Sloveniji.

1. PROBLEM SVOBODE

Svoboda je pojem izrednega pomena, saj se le-ta relativno dotika življenja vsakega posameznika. Različni eminentni avtorji in misleci so navajali vsak svojo definicijo svobode, zato se zdi primerno navesti nekaj citatov.

Tako je Holmes, ameriški vrhovni sodnik, svobodo opisal kot pravico do striktnega diskriminiranja vseh stvari in oseb, ki je ena izmed najbolj dragocenih privilegijev. Prav tako Locke, angleški filozof, ki vidi v svobodi možnost delovanja ali nedelovanja, odvisno od odločitve po lastni volji. In Lord Acton, angleški zgodovinar, ki pod svobodo razume zagotovilo, da je vsak človek zaščiten v izvajanju lastnih prepričanj in dejanj, za katere verjame, da izhajajo iz njegove funkcije v nasprotju z vplivom avtoritete, prepričanj ostale družbe, navad, tradicij in splošnih mnenj (Mondopolitico, 2008).

Iz tega izhaja, da svoboda ni fizična stvar, kar pomeni, da je ne gre neposredno čutiti. Je koncept oziroma miselni konstrukt ali kot pravijo v angleški frazi »state of affairs« (stanje stvari).

Hume pravi, *da s svobodo lahko mislimo samo moč delovanja ali nedelovanja, glede na determiniranost naše volje* (Hume, 1741, zv. 1).

Mill, angl. ekonomist in filozof, meni, *da je edina svoboda, ki si zasluži to ime, tista svoboda, ki omogoča sledenje naši lastni koristi po naši lastni poti do te meje, da s tem ne oviramo drugih pri izvajanju enakega načela svobode* (Mill, 1859, str. 45).

Lord Acton je za svobodo dejal, *da ni sredstvo za višji politični cilj, ker je sama v sebi najvišji politični cilj* (Spletna stran Mondopolitico, 2008).

Spencer, angleški filozof, pa pravi, *da človek mora imeti gospodarja, vendar mu je gospodar lahko samo narava ali njegov somišljenik. Ko je človek pod neosebno prisilo narave, takrat je človek svoboden. Ko pa je pod prisilo osebne narave, takrat je glede na stopnjo odvisnosti suženj, tlačan ali podložnik* (Spencer, 1867, str. 112).

Pojem svobode bom uvodoma zaradi lažjega pojmovanja podrobneje definiral v sklopu dveh razdelkov, in sicer kot ekonomsko in politično svobodo ter negativno in pozitivno svobodo. Pokazal bom na dejstvo, da ekonomska in politična svoboda ne shajata ena brez druge, zato mora biti koncept svobode striktno izvajan na obeh področjih. Po drugi strani pa se svoboda lahko interpretira kot odsotnost vsakršne prisile ali kot možnost izvajanja določenih pravic, kjer bo prostor za razdelek negativne oziroma pozitivne svobode.

1.1. Ekonomska svoboda

Ekonomska svoboda pomeni prosto proizvodnjo, trgovanje in potrošnjo katere koli dobrine ali storitve, ki ni pridobljena z uporabo sile, prevare ali kraje. Povezuje se s prostotržnim gospodarstvom, stopnja ekonomske svobode pa se meri tudi po državah – najbolj znan je Indeks ekonomske svobode. Empirične študije so dokazale, da ekonomska svoboda povečuje gospodarsko rast in zmanjšuje stopnjo revščine (Jolly, 2003, str. 87).

1.1.1. Elementi ekonomske svobode

- *Pravna načela*

Eden izmed predpogojev, da se vzpostavi ekonomska svoboda, je pravni red oziroma izvajanje pravnih načel, kar pomeni, da mora biti podrejena tudi sama vlada države oziroma subjekt zakona (Culver, 1999, str. 14).

Znan ekonomist in politični filozof Friedrich Hayek je zagovarjal tezo, da je pravni red eden izmed faktorjev, ki so največ prispevali k razcvetu Zahoda. Pomembna konsistentnost pravnega reda je, da se dosledno drži načela 'enakosti pred zakonom', kar pomeni, da se pravno zavezujoča pravila uporabljajo za vse na enak način.

Ta načela so izrednega pomena predvsem zaradi dejstva, da se nanašajo tako na tiste z malo kot na tiste z veliko moči, kar kaže na zaščito pred zlorabljanjem koncentracije moči. Načela enakosti pravnega reda tako preprečujejo posebne privilegije in arbitrarnosti zakona, ki se lahko pokaže v obliki favoriziranja ali diskriminiranja ene skupine nad drugo (Harper, 1999, str. 66–71).

Pravno državo so zavestno razvijali le v obdobjih liberalizma, kar se šteje za enega največjih dosežkov te miselnosti – ne le zaradi zagotavljanja svobode, ampak tudi zato, ker je pravno utelešenje svobode kot take. Kot je zapisal Immanuel Kant, je človek svoboden samo v primeru, če se mu ni treba pokoriti nobeni osebi, ampak samo zakonom. Kot nejasen ideal obstaja pravna država že od rimskih časov, a ni bila v zadnjih stoletjih še nikoli v taki nevarnosti, kot je danes. Ideja, da je zakonodajalčeva oblast brez omejitev, je vsaj deloma posledica suverenosti ljudstva in demokratične vladavine. Utrjevalo jo je prepričanje, da bo pravna država varna vse dotlej, dokler bodo vsaj dejanja države temeljila na zakonih. Vendar gre pri tem za povsem napačno razumevanje pomena pravne države; ta ima kaj malo opraviti z vprašanjem, ali so vsa vladna dejanja legalna v pravnem pomenu besede. Nekaj, kar je zakonito, je namreč lahko tudi v nasprotju z načeli pravne države. Dejstvo, da ima nekdo polnopravno pravico, da deluje tako kot deluje, še ne daje odgovora na vprašanje, ali mu je samovoljno obnašanje omogočil zakon ali pa mu ta popolnoma nedvoumno predpisuje, kako naj se obnaša.

Pod učinkovito pravno državo sodijo torej elementi upoštevanja enakosti pred zakonom ter sojenja v razumnem roku.

- *Vladavina prava*

Vladavina zakona je večkrat uporabljen in slišan koncept, ki pa je pogosto napačno interpretiran. Gre za to razumevanje ali se koncept nanaša na vladavino zakona ali zakon vladavine. Namreč v zadnjem primeru zakon obstaja kot instrument vladajoče avtoritete, ki je tako postavljena nad sam zakon. V prvem primeru pa gre za dejstvo, da noben subjekt ni nad zakonom in tako bistvo vladavine zakona postane avtonomen, neodvisen pravni red kjer avtoriteta zakona ne izvira iz zakonskih instrumentalnih zmožnosti, temveč iz stopnje same avtonomije zakona. Stopnja avtonomije je bistven koncept, zato ga velja natančneje definirati. Predvsem pomeni neodvisnost zakona od ostalih družbenih normativov in vrednot, kot sta denimo politika in verska prepričanja, tradicije in običaji. Kot takšen avtonomem pravni red, ima vladavina zakona tri pomene in sicer:

- vladavina zakona je regulator (omejevalec) vladne moči
- vladavina zakona pomeni enakost pred zakonom
- vladavina zakona predstavlja proceduralno in formalno pravico

Kot regulator ali omejevalec vladne moči ima vladavina zakona sledeči funkciji; omejuje vladno samovoljno arbitrarnost (poljubnost odločanja, diskrecije) in zlorabo vladne moči ter pripomore k ustvarjanju bolj racionalnih vladnih političnih odločitev. Enakost pred zakonom postavlja načelo, ki noben subjekt ne postavlja na zakon, po drugi strani pa je vsaka oseba, ne glede na družbeni status in mentalne ter fizične karakteristike podvržena enakim zakonskim dolžnostim in pravicam.

Zadnji pomen predstavlja proceduralno in formalno pravico. Na kratko povzamimo Maxa Webra, ki pravne sisteme kategorizira v štiri različice: formalno iracionalen, substantivno iracionalen, formalno racionalen in substantivno racionalen.

Racionalnost v tem kontekstu pomeni splošnost in univerzalnost zakona, formalnost pa karakteristiko (značilnost), ki postavlja merila za zakonodajlastvo intrinzično (notranjo, bistveno) samemu pravnemu sistemu; kar pomeni da se vsa pravila, postopki in odločitve lahko deducirajo iz samega sodnega sistema.

Tako pravni sistemi, ki poudarjajo vlogo substantivnih kvalitete zakonodajlastva uporabljajo dejavnike zunaj zakona, kot so denimo etični, emocionalni, verski in politični dejavniki in z njimi evalvirajo (ovrednotijo) sodni primer. Po Webru edino formalno racionalni pravni sistem lahko vzpostavi "pravno suverenost oz. dominantnost" (rule of law) skozi konsistentno (dosledno) uporabo splošni pravil, ker edino racionalni pravni sistem lahko vzdržuje konsistentni sistem abstraktnih pravil, ki so potrebne za obstoj vladavine prava (Perspectives, 2000).

- *Zasebne lastninske pravice*

Zaščita lastninskih pravic je bistvenega pomena v ekonomski svobodi, pri čemer je treba izpostaviti predvsem pravico nadzora in koristi od lastnine ter pravico prostovoljne izmenjave lastnine. Te pravice zagotavljajo ljudem možnost avtonomije in samostojnih odločitev glede na njihove osebne vrednote in cilje (Harper, 1999, str. 74).

Milton Friedman, znan ameriški ekonomist in dobitnik spominske Nobelove nagrade, vidi zasebne lastninske pravice kot najbolj osnovne in bistvene temelje človeških pravic (Friedman, 1998, str. 605).

Empirične študije kažejo na to, da skoraj dvakrat večjo gospodarsko rast dosegajo države z močno uveljavljenim sistemom zaščite lastninskih pravic kot tiste s slabše uveljavljenim sistemom lastninskih pravic, prav tako pa je tržni sistem z lastninskimi pravicami bistven, čeprav ne edini pogoj demokracije (Weimer, 1997, str. 8–9).

Po navedbah perujskega ekonomista Hernanda de Sota je večina revščine v državah Tretjega sveta povzročene zaradi pomanjkanja instrumentov pravnega reda zahodnih držav in z njimi povezanih konceptov univerzalnih lastninskih pravic. De Soto trdi, da zaradi zakonskih

omejitev ljudje v državah Tretjega sveta ne morejo maksimalno koristiti sredstev lastnine z namenom doseganja večje blaginje (De Soto, 2003, str. 210–211).

- *Pogodbena svoboda*

Svoboda pogodbe pomeni zmožnost izbire prostega trgovanja in izmenjave pod pogoji, ki jih določita obe strani pogodbenega postopka. Pogodba omogoča, da ustvari posameznik svoja zakonsko-izvršilna pravila, ki so prilagojena posebnim okoliščinam (Orth, 1998, str. 64).

Stranki v pogodbi se odločita, ali je pogodba poštena in profitabilna, in ko slednja stopi v veljavo, sta jo primorani upoštevati. Z zavezanostjo k spoštovanju pogodbe, lahko ljudje sledijo svojim interesom. Glavna ekonomska funkcija pogodb leži v dejstvu, da zagotavlja prenos lastninskih pravic. Uspešnost prenosa je odvisna predvsem od izvršljivosti pogodbe, ki pa je odvisna od pravosodne kvalitete in kredibilnosti.

Pojem 'svoboda pogodbe' je bil podan v enem izmed najbolj znanih zakonskih izrazov leta 1875 s strani Sira Georgea Jessla¹:
(Vromen, 2003, str. 44).

Če obstaja stvar, ki najbolj bistveno zadeva javno politiko, je to pravica, ki vsem polnoletnim in razumnim državljanom omogoča svobodno sklepanje pogodb, ki so po uvedbi dosledno izvajane in uveljavljene s strani pravosodnega sistema. Tako dobimo v upoštevanje najvažnejšo javno politiko, to je brezpogojno spoštovanje svobode sklepanja pogodb).

1.2. Politična svoboda

Pomembnost vloge, ki jo ima ekonomska svoboda v zahodni civilizaciji, je večkrat podcenjena. Ena izmed težav ocenjevanja vloge ekonomske svobode je zapletenost v povezavi s politično svobodo. Z zgodovinskega in logičnega vidika je očitno, da obe predstavljata dve strani istega kovanca. Politična svoboda je ključnega pomena predvsem zaradi dejstva, da omogoča posamezniku svobodno sledenje lastne koristi in sreče na način, za katerega sam meni, da je najbolj primeren. To pa je tudi bistvo ekonomske svobode. Obratno pa je ravno ekonomska svoboda tista, ki naredi samostojno politično dejanje mogoče.

Politična svoboda, s katero so mišljene pravice, kot so pravica do glasovanja, svobode, govora, omogoča posameznikom, da se odločijo, kdo naj bo njihov voditelj ter na kakšen način naj izvoljeni vlada. Ta svoboda je bila ključnega pomena za vzpon zahodne civilizacije, saj je omogočala takšno organizacijo družbe, kjer so posamezniki lahko sledili lastnimi interesom. Milton Friedman (1962, str. 3–4) pravi:

"Obvarovanje svobode je bistven razlog za omejitve in decentraliziranje vladne moči. Obstaja pa tudi konstruktiven razlog. Veličastni napredki civilizacij v arhitekturi, slikarstvu, znanosti, literaturi, industriji ali kmetijstvu nikoli niso bili plod centralizirane države. Newton, Leibniz,

---

¹ If there is one thing more than another public policy requires it is that men of full age and competent understanding shall have the utmost liberty of contracting, and that their contracts when entered into freely and voluntarily shall be held sacred and shall be enforced by courts of justice. Therefore, you have this paramount public policy to consider – that you are not lightly to interfere with this freedom of contract.

Einstein, Bohr, Shakespeare, Whitney, McCormich, Edison, Ford, Addams in Schweitzer, nihče izmed teh mož ni odprl novih poti in napredkov človeškega spoznanja in razumevanja v umetnosti, literaturi, znanosti in tehničnih zmožnostih v odzivu na vladno direktivo. Nasprotno, njihovi dosežki so produkt genijev, pogledov manjšine, ki ji je bilo omogočeno delovati v družbeni klimi, kjer je bila dovoljena raznovrstnost”.

V misli Friedmana ne gre za svobodo ali privilegij možnosti volitev oblastnikov. Striktno govori o svobodi, ki zadeva posameznika, da sledi svojim ciljem, katere pogojujejo njemu lastni motivi. V zgodnji dobi zgodovine liberalizma je bil koncept politične svobode mišljen kot zmožnost omejitve oblastniške moči in s tem zaščite posameznikove avtonomije. Drugače povedano, politična svoboda je bila mišljena kot sredstvo za doseg ekonomske svobode. Končno je ekonomska svoboda tista, ki je omogočila človeštvu dosežke, na katerih sloni moderna civilizacija.

Danes je razširjen precej drugačen pogled na politično svobodo. Slednja je mišljena kot moč, ki vlado izsili, da zagotavlja ljudem materialne koristi. Skupine in organizacije, ki lobirajo, predvsem tiste z močnim medijskim ozadjem, lahko vplivajo na vlado, da jim zagotavlja določene koristi na račun celotne družbe. Politična svoboda je zlorabljena za pooblaščenje vlade. To kar se dogaja, je torej vdajanje individualne avtoritetne avtonomnosti, ki je nezmožna zadostiti potrebam, ki so ji dane v izvajanje.

Blaginja, ki jo danes uživajo zahodne države, ni rezultat vladnih dejanj. Vlade so uspele v zagotavljanju reda in miru ter skrbi pomoči potrebnim državljanom. Sistemu je lahko upravičeno naložena skrb za najbolj neboljane. Toda širitev, ki jo danes zavzemajo vladne storitve in aktivnosti, je vzpostavljena ob ogromnih stroških ekonomske svobode, ki je še nedavno služila kot motor razvoja znanosti, kulture in materialnega napredka. V celotni predstavljeni misli se jasno vidi, da je govora o pozitivni svobodi kot nasprotni negativni, ki predstavlja srž klasičnega liberalizma in o kateri bo govora v nadaljevanju diplomske naloge.

1.3. Negativna in pozitivna svoboda

Liberalizem je že etimološko opredeljen s konceptom svobode, vendar se razumevanje le-tega med liberalci bistveno razlikuje. Med razmišljanjem o svobodi je smiselno razlikovati med pozitivno in negativno svobodo, ki jo je konec 19. stoletja izpostavil T. H. Greene, dokončno pa jo je uveljavil Isiah Berlin v svojem magistralnem delu *Dva koncepta svobode*. Negativna svoboda pomeni svobodo pred vmešavanjem drugih posameznikov in države in je v svojem bistvu odsotnost prisile, to pa lahko zagotavlja zgolj trden pravni okvir s poudarjeno zaščito lastninskih pravic. Zavedati se moramo, da v tem smislu resnična svoboda lahko pomeni tudi svobodo v pomanjkanju, delanju napak ali izpostavljenosti tveganjem.

Pozitivni koncept svobode je miselni konstrukt francoskega razsvetljenstva, tako je npr. Voltaire razumel svobodo v njeni pozitivni konotaciji kot zmožnost, da delamo, kar želimo. Pozitivna svoboda je moč, efektivna moč narediti določene stvari, zahteva po pozitivni svobodi pa zahteva po moči. Pozitivna svoboda zahteva, da posamezniku prisodimo določene socialne pravice oziroma osnovne dobrine, ki mu omogočajo samouresničitev. Ena osnovnih shizem v liberalni misli izhaja iz različnega razumevanja svobode, zato bi v grobem lahko govorili o dveh miselnih tokovih.

Kot je razvidno iz zgornjega sestavka, se koncept svobode deli na dve interpretaciji – pozitivno in negativno. Za razumevanje klasičnega liberalizma je ključen negativen koncept,

torej odsotnost prisile nad posameznikom. V tem smislu se pojavlja tudi zametek ideje, za katero stojijo klasični liberalci, to je obstoj minimalne države – države, katere funkcija naj bi bila zgolj in predvsem vzpostavitev delujočega pravnega okvira in v njem učinkovito zaščito pravic posameznikov. Država se ne sme vmešavati v tržni proces, ampak je njena naloga zgolj skrb, da ta proces deluje pregledno in nudi vsem enake pogoje delovanja.

Pomemben vidik klasičnega liberalizma je njegova uporaba metodološkega individualizma, kar pomeni, da delovanje družbe razlagajo prek posameznikovih dejanj in hotenj. V tem smislu je usmerjen proti holističnim teorijam, ki skušajo tvorbo družbe razumeti kot entiteto *sui generis*, obstoječo, neodvisno od obstoja posameznikov.

2. PREGLED DOKTRINARNIH POGLEDOV

2.1. Razvoj klasičnega liberalizma

Pojem klasičnega liberalizma se nanaša na vse ideje in teorije, ki postavljajo individualno svobodo kot prioriteten politični cilj. Svoje temeljne korenine ima klasični liberalizem v dobi škotskega razsvetljenstva. Gre za obdobje, ki je sprožilo val radikalnega mišljenja v Evropi in Severni Ameriki. Skoraj vsa družbena področja so bila deležna miselnega redefiniranja, za namen te diplomatske naloge pa so pomembne predvsem spremembe mišljenja na področju politične ekonomije.

Poudariti je treba, da so posamezni fragmenti klasičnega liberalizma obstajali pred 17. stoletjem, vendar so Locke in škotski razsvetljenci najbolj znani po tem, da so v svojih delih vse te misli in teorije združili v koherentno celoto. Sicer pa zametki idej, ki delno spominjajo na klasični liberalizem, izhajajo že iz antične Grčije in Rima, kjer so grški Sofisti posedovali koncept enakovrednosti, kar je retorika Alcidasmasa vodilo v zavračanje naravnega suženjstva. Znani državnik Aten Pericles je npr. hvalil način, kako so grški polisi obravnavali državljane enako pred zakonom in skrbeli za njihove pravice in svobodo. Znan je tudi rimski državnik in filozof Cicero, katerega je dobitnik spominske Nobelove nagrade F. A. Hayek hvalil kot predhodnika klasičnega liberalizma zaradi zavzemanja pozicije individualistične stopnje naravnega zakona.

John Locke, ki je omenjen kot predhodnik klasičnega liberalizma, je znan po obrambi zasebne lastnine; brani jo, ker je nastala na osnovi dela. Preteklo delo je vzrok pretekli lastnini, sedanje delo pa ustvarja novo lastnino oziroma premoženje. (Norčič, 2000, str. 32).

Večji prispevek h klasičnemu liberalizmu je Lockovo raziskovanje teorije pravic. Iskanje osnov in pomembnosti naravnih pravic ga je privedlo do ekspozicije koncepta naravnega zakona. Gre za to, da individualne pravice dosega a priori veljavo, ki se nato realizira v naravnih zakonih. Šele iz teh zakonov se lahko naknadno izpeljuje kateri koli drug zakon, oziroma so naravni zakoni po veljavi pred vsemi drugimi zakoni.

Lockov drugi prispevek je njegov pogled na človeštvo. V analizi naravnega stanja zagovarja, da ljudje sobivajo v relativnem miru. Lastnino pridobivajo z dopolnjevanjem lastnega dela z ostalimi resursi. Tretjič, Locke predstavlja načelo, ki trdi, da politična suverenost lahko izhaja

zgolj iz privolitve vladanih. To v zaključku pomeni tudi dejstvo, da v primeru vladne kršitve pogodbe, ki je nastala med državljanji in državo, ljudstvo lahko legitimno poseže po revoluciji.

Mogoče najbolj pomemben koncept pa je Lockovo dojetje osebne svobode kot odvisne od privatne lastnine. Slednja mora biti zavarovana z vladavino zakona, saj lahko v nasprotnem primeru prihaja do manipuliranja s strani vladnega sistema, da odvzema lastnino osebam, ki jo posedujejo. Definicija lastnine se nanaša na prirastek, ki izhaja iz osebnega dela, kar drugače povedano pomeni, da vsako osebno dejanje, ki izvrši določeno stvaritev, avtomatsko postane lastnina stvaritelja. To definicijo razširi tako, da vsebuje tudi individualna verska prepričanja, politične ideje in individuuma do skoraj absolutne lastne suverenosti.

Locke vzpostavi liberalna načela ustavne in demokratične vladavine. Zagovarja torej državo, ki reflektira družbo in je ne oblikuje. Zanj je državna oblast legitimna, če ji ljudstvo zaupa mandat, vlada pa je zanj pravzaprav priprava za reševanje ali upravljanje zadev. Njegova temeljna predpostavka v zvezi z državo je, da je to združenje ljudi, ki je ustanovljeno zgolj za ohranitev in izboljšanje civilnih dobrin, torej življenja, svobode, neokrnjenosti in nedotakljivosti telesa in posedovanja lastnine (Locke, 1995, str. 25).

Takšen pogled na *bono civilia* je postal temelj liberalne politične filozofije. Za Locka je država prostovoljna zveza, ustanovljena s pogodbo med posamezniki, z dejanskim namenom zaščite pravic individualnih državljanov. Gre za pravice, ki so posamezniku dane, ko vstopi v družbo in jih država ne more kršiti, torej za naravno pravo.

Njegovo osrednje delo sta dve razpravi o vladi, v katerih je zagovarjal tako politični kot ekonomski liberalizem, predvsem svobodo posedovanja materialne lastnine. Osrednja institucija oblasti zanj je država in je ne postavlja pod vprašaj; zanj je to pravzaprav mehanizem, ki brani človeštvo pred naravnim stanjem, ki je anarhično, po drugi strani pa se čim manj vmešava v življenja ljudi, ki so svobodni in enaki pred zakonom. Kjer koli že obstaja ta minimalna garancija v obliki oblasti, jo mora človek spoštovati (Locke, 1978, str. 41). Lockove ideje so veliko prispevale k oblikovanju ameriške ustave. Iz prikazanega je razvidno, da ni razmišljal onstran države, saj je njegova politična misel vezana na referenčni okvir države in njenih institucij.

Pri nadaljnjem razvoju klasične liberalistične misli je treba omeniti prispevek Bernarda Mandevilla in njegovo publikacijo *Enquiry Into The Origin of Moral Virtue ali The Fable of the Bees (Basen o čebelah)*. Njegov stih z uporabo analogije med človeštvom in čebelami zatrjuje, da vsi posamezniki delujejo na motivu samokoristi. Analogija zavrača konvencionalno moralo kot primarno osebno motivacijo za dejanja in uporablja slogan »zasebne pregrehe, javne vrline«, kar jo dela za izjemno kontroverzno publikacijo. Ta izdaja je postavila nekakšen predhodni prostor za prihajajoče mislece škotskega razsvetljenstva, kot so Adam Smith, Adam Ferguson, David Hume, Francis Hutcheson in drugi, ki so formirali klasično liberalno gibanje.

David Hume je izraziti zagovornik ideje proste trgovine, čeprav dela še nekatere merkantilistične napake, ko se pretirano zavzema za trgovino. Vendar s tem, ko opozarja na avtomatično delovanje ekonomskih sil, poudarja, da je ta avtomatizem pomembnejši od umetnega državnega reguliranja, da pripelje merkantilistično misel k njenemu koncu (Norčič, 2000, str. 33).

V Franciji se je v podobnem času pojavila fiziokraska šola, ki je delno tudi vsebovala nekatere elemente klasičnega liberalizma. Gre za prvo šolo v zgodovini ekonomske teorije, ki

se je izoblikovala okrog najpomembnejšega predstavnika Francois Quesnaya. Ideje fiziokratizma so se v filozofskem smislu oplajale iz družbene filozofije tega razdobja. Ta filozofija, ki je zajela tako prirodne kot družbene vede, temelji na ideji naravnega reda. Naravni red ali zakon ureja odnose v naravi in družbi. Ljudje so si zaradi nepoznavanja delovanja naravnih zakonitosti izmišljali pozitivne zakone ali pozitivno pravo ali red, s tem pa so vnašali v naravne in družbene procese samo zmedo in nered. Da bi se to stanje popravilo, je treba ponovno ustoličiti vladavino narave (fiziokracijo) in stvari se bodo počasi uredile (Norčič, 2000, str. 36).

Gre za to, da je mogoče ugotoviti zakone narave in jih nato aplicirati na ustroj družbe. Ti sestojijo iz samovidnih pravil, medtem ko so pozitivne norme velikokrat rezultat neustreznega pojmovanja in poznavanja stvarnosti s strani zakonodajalca. Bolj kot se pozitivni red oddalji od naravnega, bolj očitne so težave pri delovanju družbe. Torej je tudi kontrola proizvodnje, trgovine in kmetijstva v nasprotju z naravnim redom. Vlada, kot nujno zlo, naj ima zgolj funkcijo varovanja posameznikov in njim inherentnih pravic, posamezniki pa bodo delovali na podlagi svojih individualnih interesov v prid naravnega redu. S tem je prišlo tudi do oblikovanja termina *laissez faire*.

*Laissez faire*²

Zakoni ali naravni red na področju družbenega dogajanja in zlasti ekonomskega se kažejo kot delovanje svobodnih posameznikov, ki jih vodijo individualni interesi in načela. Vsak posameznik zna najbolje ovrednotiti svoje lastne interese in vsa umetnost in skrivnost dobro upravljane in vodene družbe je v tem, da vsak posameznik dela za druge misleč, da dela zase. Najboljša ureditev se lahko doseže tako za posameznika kot za celotno družbo le v primeru, če je delovanje posameznikov svobodno. Zato se fiziokrati zavzemajo za parolo: *laissez faire, laissez passer – pustite, naj gredo stvari svojo naravno pot*. To je geslo, ki poskuša uveljaviti ekonomski individualizem (Norčič, 2000, str. 37).

V Angliji je klasična politična ekonomija pod vplivom dela Adama Smitha nastajala v podobnem času kot fiziokratska misel v Franciji. Vseeno je Smithovo ustvarjanje uvrščeno v samo jedro klasičnega liberalizma predvsem zaradi teže njegovih prispevkov k nadaljnjem pojmovanju liberalnih konceptov. *The Theory of Moral Sentiments* (1759) raziskuje izvor moralnega odobravanja ali neodobravanja v iskanju rabsodbe, kaj je potrebno zagotoviti za usklajen družbeni obstoj. Priznava, da so posamezniki sicer nagnjeni k interakciji interesa pri drugih in željam po njihovem odobravanju, vendar obenem skrbijo tudi zase. Smith ne dela delitev v svojih moralnih študijah in ekonomskih prepričanjih, temveč dopušča, da ena stran dopolnjuje drugo. Opaža, da samointeres motivira vse posameznike, v čemer vidi naraven način, ki zadovoljuje potrebe vsakega. Ta pogled razloži v delu *An inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776).

V okolju proste domače in mednarodne trgovine Smith zatrjuje, da vodi delitev dela v prosperiteto oziroma razcvet. Prav ta delitev in tržni proces dopuščata razcvet in ga utrjujeta. S tem Smith zavrača ideje merkantilizma, ki so v tistem času zajele Evropo, kot je prepričanje, da kopičenje zaloga s presežkom izvoza nad uvozom naredi narod bogat. S kritiko

---

² "Natančen izvor termina kot slogana za ekonomski liberalizem je težko opredeljiv. Glede na navajanja iz zgodovinskega narodopisja izvira fraza s sestanka leta 1680 med francoskim vplivnim finančnim ministrom Jean Baptist Colbertom in skupino francoskih poslovnežev, ki jih je vodil M. Le Gendre. Ko je nestrpen merkantilistični minister vprašal poslovneže, kako bi bila francoska država lahko servis trgovcem in podjetnikom, je La Gendre lakonično odgovoril: 'Laissez nous faire' – pustite nas delovati" (Turgot, 1759).

te široko sprejete ekonomske misli se je delno pridružil francoskim fiziokratom (Quesnayu, enemu izmed njih, je posvetil delo *Wealth of Nations*).

Smith je neodvisno od nekih normativizmov preteklosti iskal imanentne zakonitosti znotraj ekonomskega področja, ki se pojavljajo spontano kot rezultat delovanja množice neodvisnih posameznikov. Naravni red pogojuje človeški egoizem, ki je pa tak, da na tem področju rabi sodelovanje drugih ljudi, ki jih do tega pripravi s plačevanjem njihovih storitev in produktov skozi menjavo. Človekovo delovanje na tem področju je stihijsko, vendar neovirano teži prek avtomatizma k nekemu ekonomskemu ravnotežju (Norčič, 2000, str. 56).

V prihodnjih desetletjih se je v Angliji pojavilo gibanje z liberalnimi načeli, znano pod imenom Manchesterska šola, najbolj poznana po nasprotovanju žitnim zakonom. Teoretično je nastala pod vplivom pisanja Huma, Smitha in Saya, prvič pa je ta termin uporabil torijec Benjamin Disraeli marca 1848 (Greenleaf, 1983, str. 41). Manchesterska šola, neodvisna družina ekonomskih mislecev, katere gonilna sila sta bila Richard Cobden in John Bright, se je zavzemala za ukinitvev žitnih zakonov in se nasprotno tedanji politiki zavzemala za svobodno trgovino. Žitni zakoni, ki so izvirali iz srednjega veka in so se okrepili leta 1815, so podeljevali monopole domačim proizvajalcem žitaric. Ko je prebivalstvo raslo in ponudba žitaric ni dosegala povpraševanja, je spodnji dom angleškega parlamenta zavračal pobude za uvoz.

Razvoj liberalne misli v 20. stoletju je naletel na ovire v obliki nastajajočih idej totalitarnih držav, ideologij militarizma in protekcionizma. Vse to je kulminiralo v dveh svetovnih vojnah, kjer se je državni aparat še povečeval, s tem pa sta se povečala vloga in vpliv države.

V Evropi in Ameriki se je naglo povečeval nagib k vse večjim vladnim posegom, kar je vodilo do nastanka in razvoja javnih dolgov, nadzora delovne sile in poslovanja ter hkrati obvladovanja vse večjega dela gospodarstva. Zgodovina je bila priča nastankom kolektivističnih ideologij, ki so obljubljale blaginjo delavskemu razredu z zamenjavo tržnega gospodarstva za nadzorovan, planiran in centraliziran znanstven poskus, ki je svoj višek doživel v vzpostavitvi komunističnega sistema v Sovjetski zvezi.

V začetku 20. stoletja je bila zato liberalna misel v zatonu. Eden izmed dejavnikov za ponoven zagon liberalizma je delo *Socializem*, avtorja Ludwiga von Misesa, pomembnejšega liberalnega misleca 20. stoletja, ki je jasno demonstriral, da ekonomski sistem v odsotnosti trgov in s tem vzpostavitvi cen za dobrine in storitve ni zmožen zagotavljati potrebne ekonomske kalkulacije. Von Mises je pomembno vplival na akademski razvoj liberalcev, kot so Hayek, Røeppeke in Robbins. Proti koncu druge svetovne vojne, leta 1944, je izšlo znano Hayekovo delo *Pot v hlapčevstvo (Road to serfdom)*, v katerem je opozoril na realnost in posledice brezobzirnega sledenja socialnim politikam.

Tekom 20. stoletja se je oblikovalo več šol, ki so obujale klasične liberalne ideje delovanja gospodarstva. Najbolj znane so Avstrijska, Čikaška šola ter Freiburška šola.

2.1.1. Avstrijska ekonomska šola

Avstrijsko ekonomsko gibanje je sestavljeno iz večih obdobjih, v katerih je zaporedno delovalo več znanih avtorjev. Za enega izmed prvih predhodnikov se šteje Carla Mengerja, znanega po teoriji o subjektivni mejni koristnosti, ki je nadaljno razvila teorijo vrednosti in Friedrich von Wieser, ki je denimo vpeljal idejo oportunitenih stroškov. Sledila je generacija

Ludwiga von Misesa in Hansa Mayerja, ki sta poudarjala in razvijala epistemološke, ontološke in filozofske poglede na delovanje ekonomije. Zadnja generacija šteje medse ekonomiste kot so, Friedrich Hayek, Gottfried Habberler, Oskar Morgenstern in druge, ki so delovali v obdobju takoj po koncu druge svetovne vojne. Čeprav se zdi da je Avstrijska šola v svojem razvoju gibanja vsebovala različne ekonomske doktrine in poglede na delovanje gospodarstva, so glavni elementi te šole povzeti na sledečih predpostavkah (Boettke et al., 2002, str. 2-5):

- **Metodološki individualizem:** Vse ekonomske pojave lahko deduciramo na dejanja posameznikov; tako da posamezno dejanje šteje kot osnovno izhodišče ekonomske teorije
- **Metodološki subjektivizem:** Ekonomska teorija predpostavlja vse človeške cilje in sodbe vrednosti kot dane. To pomeni, da se predpostavlja da so vsa pričakovanja, nameni ter znanja ustvarjeni v glavah posameznikov.
- **Marginalizem:** Vse ekonomske odločitve nastanejo na osnovi mejnosti. Vse odločitve so tako odločitve o vrednosti zadnje enote dodane ali odvajane določeni celotni vrednosti.
- **Okusi in preference:** Posamezno povpraševanje po dobrinah in storitvah je posledica posameznih subjektivnih vrednotenj teh dobrin in storitev za posamezno zadovoljstvo potreb.
- **Oportunitetni stroški:** Vsa dejanja vsebujejo stroške. Torej vsako izbrano dejanje vsebuje stroške v obliki izgubljenega alternativnega dejanja.
- **Časovna struktura potrošnje in proizvodnje:** Vse odločitve zavzemajo določen čas. Odločitve o alokaciji virov za potrošnjo in proizvodnjo so tako odločene s strani posameznikovih časovnih preferencah.
- **Potrošniška suverenost:** Na trgu imajo potrošniki zadnjo besedo. Njihovo povpraševanje oblikuje trg in določa porabo virov.
- **Politični individualizem:** Politična svoboda je nemogoča brez ekonomske svobode.

2.1.2. Čikaška šola

Čikaško ekonomsko gibanje je nastalo na Univerzi Chicago in vsebuje obuditev elementov klasične ekonomske šole. Zavzema pozicijo, ki nasprotuje vladnim posegom v gospodarstvo ter vidi regulacije v prostih tržnih gospodarstvih kot neučinkovite. Šola je povezana z neoklasično teorijo cen in zavrnitvijo Keynesianizma v prid Monetarizmu do leta 1980, ko je zavzela teorijo racionalnih pričakovanj. Najbolj znani predstavniki šole so prejemniki Nobelove spominske nagrade Milton Friedman, George Stigler, Gary Becker in drugi (Palley, 2008).

2.1.3. Freiburška šola

Freiburška šola je nastala v 30. letih 20. stoletja na Univerzi Freiburg. Šola je prepletala pravni in ekonomski pogled na delovanje gospodarstva. Ustanovitelji šole so poudarjali glavna načela, s katerim bi izboljšali institucionalni okvir, kjer bi nato ekonomske aktivnosti zavzele svoje delovanje. Glavna motivacije delovanja šole je bilo spojiti ekonomske in pravne teoretične vidike z praktičnimi problemi razumevanja in izdelovanja pravnih instrumentov, ki služijo ekonomski konstituciji. Bistvo svobodne ekonomije je po navedbah Freiburških ekonomistov nekakšen red prostega tekmovanja, kjer se igralci dosledno držijo pravnih načel

ter v katerem sta prostovoljna menjava in pogodba edini ekonomski način delovanja. Glavni predstavniki so ekonomist Walter Eucken ter pravnik Franz Bohm ter Hans Grossmann – Doerth (Vanberg, 2004, str. 7).

2.2. Koncept minimalne države in naravni zakon

Izredno pomembno vlogo pri vzpostavi svobode, tako ekonomske kot politične, ima vloga države. Da bi bila svoboda kar se da prisotna, morata biti vpliv in obseg države obratno sorazmerna čim manjša. Pri tem naletimo na koncept minimalne države.

Da država kot politična entiteta mora biti, je jasno iz utemeljitev družbene pogodbe, ki jih najdemo v delih Hobbesovega *Leviathana* in Lockove *Druge razprave o vladi*. Oba grobo rečeno izhajata iz prvotnega naravnega stanja, kjer so ljudje po naravi obdani s hotenji in stremijo k lastnemu interesu, zato so v stanju vojne enega proti drugemu. Ker so obdani tudi z razumom, jasno vidijo smiselnejšo vzpostavitev nekakšne družbene pogodbe za njihovo lastno delovanje, ki vsakemu jamči neodtujljive pravice do meje, kjer izvajanje le-teh ne krši zasledovanja neodtujljivih pravic drugih. Torej nastopa država kot nujno zlo, pri tem pa se pojavi vprašanje, koliko in kakšen obseg funkcij naj ima država za čim večjo svobodno in neovirano delovanje posameznika.

Minimalna država naj bi bila po mnenju klasičnih liberalcev takšna država, ki naj bi ščitila naravne pravice državljanov, preprečevala popolno anarhijo in izvajala naravni zakon.

2.2.1. Naravni zakon

Naravni zakon je teoretični konstrukt, ki postavlja obstoj zakona in pravil, katerih osnova je izpeljana iz narave in ima tako rekoč veljavnost vsepovsod (*International Encyclopedia of the Social Sciences*).

Čeprav so se s samim konceptom naravnega zakona ukvarjali že vse od antične Grčije naprej (Aristotel, Stoiki, Akvinski), je za njegov razvoj v politični teoriji pomemben prispevek predvsem sledečih mislecev.

Hobbes je iznašel t. i. pogodbeno teorijo, ki izpostavlja, v čem bi se ljudje strinjali. Prišel je do zaključka, da vsi iščejo srečo oziroma lastno korist, sicer vsak na svoj način, vendar se vsi strinjajo v eni stvari – to je strah pred nasiljem in agresijo. Naravni zakon naj bi zato analiziral, kako bi vsak posameznik deloval v iskanju lastnega obstoja in prosperitete. Hobbes je menil, da je edina možnost v tem, da posamezniki del svoje suverenosti oziroma neodvisnosti predajo vladarju (oblasti).

Podoben koncept naravnega zakona je izpeljal Hugo Grotius, ki je svojo filozofijo mednarodnega prava osnoval na naravnem zakonu. Grotius je za naravni zakon dejal, da tudi volja vsemogočnega bitja ne more spremeniti ali preklicati veljavnosti naravnega zakona.

Nadaljnji razvoj koncepta naravnega zakona je izvedel Locke, ki je Hobbesov konstrukt obrnil okoli in dejal, da v koliko gre vladar (oblast) čez zakonitosti naravnega zakona in ne zagotavlja zaščite življenja, svobode in lastnine, so ljudje upravičeni poseči v strmoglavljenje vlade in ustvariti novo.

Celoten naravni zakon se je vrtel in je bil izpeljan iz naravnih pravic in ščitenja le-teh, zato ni čudno, da je Jefferson v sklicevanju na Locka pozival k pomembnosti neodtujljivih pravic v Deklaraciji o neodvisnosti (Cato Institute, 2000, The Constitution of Declaration of Independence of the United States of America):

*“Te pravice držimo za samoumevne, torej da so vsi ljudje ustvarjeni enaki, da so s strani svojega kreatorja obdarjeni z določenimi neodtujljivimi pravicami, med katere spadajo pravica do življenja, pravica do svobode in pravica do sledenja sreče”.*³

Država bi morala biti po mnenju klasičnih liberalcev t. i. nočni čuvaj, ki naj bi imel dolžnost ščititi življenje državljanov, njihovo svobodo in lastnino. Vlada naj bi tako v grobem sledila zgolj ciljem, kot so (Locke, 1690, str. 89):

- zagotavljanje javnega reda in miru,
- zaščita državljanov pred domačimi in tujimi nevarnostmi,
- pobiranje minimalnih davkov za njeno delovanje,
- vzpostavitev minimalne ter učinkovite zakonodaje in zaporniškega sistema,
- vzpostavitev policije in vojske.

Če želijo posamezniki ostati svobodni v pravem pomenu besede, mora biti v državi nujno vzpostavljen sodni sistem, ki kaznuje kršenje naravne svobode posameznika. Samoobramba, negativna pravica, je pravica posameznika, da brani svoje življenje, svobodo in lastnino. Iz tega je izpeljano dejstvo, da morata biti moč in vpliv države potemtakem logično omejena na naravne pravice posameznikov.

Ideja minimalne države zato izhaja iz jasne osnove razumevanja človeške narave in naravnih pravic. Toda, ker se posamezniki med seboj razlikujejo v stopnjah inteligence, motivacije, zmoglosti, fizičnih lastnosti itd., so rezultati svobodne družbe različni dohodki, premoženja, dosežki, družbeni statusi itd. Neenakost in raznovrstnost sta intrinzični (notranji, bistveni) naravnemu človeškemu redu.

2.3. Razvoj socialistične misli

Socializem je grobo rečeno nasprotni pol klasičnega liberalizma, zato je dobro predstaviti njegove zametke in osnovne koncepte ključnih idej. Pri primerjavi socializma in klasičnega liberalizma gre predvsem za primerjavo dveh različnih pogledov.

Ideja o socializmu kot enakosti med ljudmi se je pojavila že zelo zgodaj. Platon je v Državi predlagal ukinitvev privatne lastnine nad potrošnimi dobrinami, toda samo med pripadniki najvišjega sloja t. i. vladarjev, ki naj bi bili upravitelji družbe. Odprava privatne lastnine nad dobrinami, s katerimi zadovoljujejo svoje potrebe filozofi – vladarji, naj bi zagotovila njihovo poštenje in pravičnost ter odpravila zlobo in zavist. Podobne nauke o potrebi po odpravi privatne lastnine najdemo tudi v krščanstvu ter pri različnih srednjeveških reformatorjih. Nosilci idej o socializmu, ki so nastale s kapitalistično ureditvijo, so bili predvsem humanisti, med katerimi je najpomembnejši Thomas More, ki ga štejemo med predhodnike utopičnega socializma. More je v svojem znamenitem delu *Utopija* opisal razmere v takratni Angliji in

---

³ »We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness.«

kritiziral privatno lastnino, obenem pa je opisal idealno urejeno državo Utopijo, v kateri vladata komunistični družbeni red in dovršen politični sistem (Encyclopedia Britannica, 2008).

Utopični socialisti so kot prvi kritiki kapitalistične ureditve države kazali slabe strani kapitalizma in rešitve za slabosti, ki pa so bile bolj skupek dobrih želja kot znanstvenih spoznanj. V dobi razvitega kapitalizma so se pojavili trije veliki utopični socialisti. V Franciji Saint Simon in Charles Fourier, v Angliji pa Robert Owen. Večini utopistov je skupno zgodovinsko opazovanje družbenega razvoja. Medtem ko so kapitalistične družbene ureditve veljale za večne, racionalne in naravne, so utopisti dokazovali nasprotno. Pri tem so poudarjali potrebo po razvoju. Kritike niso omejili le na delitev produkta, ampak tudi na področje produkcijske organizacije.

Temelje marksistične ekonomske misli sta postavila Karl Marx (1818–1883) in Friedrich Engels (1820–1895), ki sta proučevala kapitalizem v razdobju, ko so se protislovja pokazala v obliki brezposelnosti, delavskih gibanj in kriz. Z analizo razvoja družbe sta pojasnila osnovna nasprotja, ki naj bi vodila do propada kapitalizma in nastanka socializma in komunizma. Dela Marxa in Engelsa segajo na tri področja družboslovja: ekonomijo, sociologijo in filozofijo. Njuna prva dela so filozofska; proučevanje sociologije in ekonomije sta naslonila na dela francoskih utopičnih socialistov in angleško klasično ekonomsko misel. Največ sta proučevala kapitalističen način proizvodnje, mnogo manj pa sta pisala o socializmu in socialističnem načinu proizvodnje. Rezultat proučevanja kapitalističnega načina proizvodnje so predvsem Marxova dela *Najemno delo in kapital*, *Kritika politične ekonomije*, *Kapital* in *Teorije o višku vrednosti* ter Engelsov *Položaj delavskega razreda v Angliji*. Za politično ekonomijo socializma pa so pomembna *Manifest komunistične partije*, *Državljanska vojna v Franciji* ter *Kritika gotskega programa*.

Marxova ekonomska misel temelji na materialističnem pojmovanju zgodovine, po katerem omogoča način produkcije razumevanje pojavov določenega razdobja (idej, morale, pravnih in političnih institucij). Način produkcije obsega ne le tehnologijo, ampak tudi družbeno-produkcijske odnose, to so odnosi med ljudmi v produkcijskem razmerju, zlasti lastninski odnosi, ki so osnova razrednega boja in gibalno razvoja.

Socializem poseablja ekonomski sistem, kjer je država lastnik sredstev za produkcijo in razdelitev. V Sovjetski zvezi, kjer je v praksi deloval socializem v najbolj dovršeni obliki, je bila državna lastnina povezana s centralnim planiranjem. To pomeni, da je država odločala, kaj, koliko in kako se bo proizvajalo dobrine in storitve.

Zahodni liberalni ekonomisti, predvsem Friedrich Hayek in Milton Friedman sta zatrjevala, da je socialistična ekonomska politika obsojena na propad. To sta utemeljevala z dejstvom, da v takšnem sistemu centralni planerji ne morejo doseči popolnih informacij za doseg optimalnih odločitev alokacije resursov, kot je to mogoče v tržnem gospodarstvu. To je t. i. problem ekonomske kalkulacije⁴. Prav tako načrtovalci ekonomske politike v socializmu niso

---

⁴ Problem ekonomske kalkulacije je kritika socialistični ureditvi gospodarstva, ki jo je prvi uporabil Ludwig von Mises, nato pa nadaljno razvil Friedrich Hayek. Problem se nanaša na rešitev racionalne porazdelitve redkih virov v gospodarstvu. Rešitev v kapitalizmu je cenovni mehanizem, nasprotno pa plansko gospodarstvo ne pozna realnih cen, zato je v njem nemogoče izvesti ekonomsko kalkulacijo. V socialistični ureditvi gospodarstva je država lastnik sredstev za proizvodnjo, zato von Mises trdi, da nobene cene ne morejo biti uporabljene za kapitalne dobrine, saj so zgolj interna menjava dobrin in ne sredstva za menjavo kot končne dobrine. Tako torej ne odražajo realnih cen, kar predstavlja problem za pravilno vrednotenje redkih virov. Ta sklep ga je privedel do

bili zmožni zagotoviti takšne motivacije delavcev, kot je to mogoče v profitno vodenem podjetništvu tržnega gospodarstva.

Ko se je začela kazati stagnacija sovjetskega gospodarstva v 70. in 80. letih 20. stoletja je vse več socialističnih politikov začelo sprejemati izrečene kritike na neučinkovitost socialističnega gospodarstva (Rosser, 2004, str. 87).

2.4. Razlika pojmovanja svobode v klasičnem liberalizmu in socializmu

Pogleda, ki sta navedena, predstavljata dve relativno ekstremni stališči do obravnavanja posameznika, družbe, svobode in pravic. Iz stališč, ki jih zagovarjajo klasični liberalci, je jasno, da gre pri njih v prvi vrsti za neodvisnost posameznika pri svojem delovanju, za t. i. negativno svobodo. Posameznik mora imeti svojo zasebno sfero, ki je nedotakljiva in neodtujljiva. Sem spadajo pravica do govora, veroizpovedi, izražanja stališč, zasebne lastnine itn. Tu mora biti posameznik povsem neoviran, kar pomeni, da mu mora država oziroma katera koli politična entiteta, osnovana na družbeni pogodbi, dajati neomejeno svobodo pri poseganju po omenjenih svoboščinah. Ker pa posameznik ne živi sam in kot socialno bitje sam tudi lažje shaja v družbi, se morajo odsotnosti poseganja v delovanje čim bolj uveljaviti tudi pri delovanju družbe. Lahko bi rekli, da gre v prvem primeru za zasebno, v drugem pa javno sfero. Od tu tudi izhajajo koncepti prostodelujočega trga, nevidne roke, liberalizacije, deregulacije in pravne države. Vsakemu posamezniku mora biti omogočena svobodna izbira sredstev za lastno delovanje. Pri tem mora zgolj spoštovati načelo reciprocitete, torej načela, da njemu dane pravice dopušča tudi ostalim oziroma jih ne krši, ne posega v njihovo delovanje. Iz tega izhajajo tudi vsi zakoni v okviru minimalne države kot nujno zlo, ki preprečuje družbeni kaos oziroma anarhijo, ki bi v nasprotnem primeru nastala kot posledica naravnega stanja.

Pri socializmu pa gre za koncept, ki se kaže kot nadnacionalna, družbena zavest, ki obljublja rešitev materialnega pomanjkanja in neenakosti v obliki brezrazredne družbe. Socializem ponuja rešitev preko pozitivne svobode v smislu lastnega zagotavljanja pravic in svoboščin posameznikom, kot nekaj, kar jim je dolžno pripadati, ter do katerega so upravičeni. Posledica tega je bila, da so se v socialističnih državah dogajale obsežne nacionalizacije in podružbljanje proizvodnih sredstev, ki naj bi služile kot sredstvo za doseg skupnega cilja. Pri tem je pomembno izpostaviti, da pri socializmu in ostalih oblikah totalitarne državne ureditve koncept pozitivne svobode kot zmožnosti uveljavljanja pravic postaja celo zlorabljen, saj obljublja isti cilj ljudem z različnimi hotenji, karakteristikami, sposobnostmi in izbirami potmi delovanja. V tem pogledu je že s samega etičnega stališča koncept negativne svobode superioren pozitivnemu, brez omembe gospodarskega učinka in družbene blaginje, ki je izhajala iz ene in druge oblike.

3. INDEKS EKONOMSKE SVOBODE

Indeks ekonomske svobode je preprost izračun povprečja 10 individualnih ekonomskih svoboščin. Vsaka od njih je pomembna za razvoj osebne in nacionalne prosperitete. Skozi

---

končne ugotovitve, da racionalna ekonomska dejavnost v socializmu ni mogoča. To kritiko je von Mises obširneje razkril v svojem delu Socializem (Socialism).
(Razprava med avtorji Mises, Hayek in Lange, Taylor, Lerner)

zgodovino liberalne misli so filozofi, kot sta Locke in Montesquieu, francoski politični filozof, v pravici do lastnine videli temeljno prvino svobodnih ljudi.

Skozi čas so strokovnjaki prav tako prepoznali ostale pomembne koncepte ekonomskih svoboščin, kot so prosta trgovina, prosto investiranje in prost trg dela. Kot prva obsežna študija ekonomske svobode je Indeks ekonomske svobode od leta 1995 začel meriti in objavljati rezultate širom sveta.

Nekatera merila ekonomske svobode so eksterna (zunanja) v naravi, kar pomeni, da merijo obseg odprtosti gospodarstva do investiranja in trgovanja. Večina pa je internih (notranja), kar pomeni da evalvirajo (ocenjujejo, ovrednotijo) individualno svobodo pri uporabi lastnega dela ali financ brez kakršnih koli omejitev. Od leta 1995 se Indeks postopoma nadgrajuje in izboljšuje. Izvajata ga fundacija Heritage in Wall Street Journal.

3.1. Definicija ekonomske svobode Indeksa

Ekonomska svoboda je del svobode, ki se ukvarja z materialno avtonomijo (neodvisnostjo) posameznika v odnosu do države in ostalih organiziranih entitet. Posameznik je ekonomsko svoboden, ko povsem nadzira lastno delo in lastnino. Ta ekonomska komponenta človeške svobode je povezana s politično svobodo, prav verjetno pa je to tudi njen pogoj.

Avtorji Indeksa vidijo ekonomsko svobodo kot pozitiven koncept, kar pomeni, da mora tradicionalna definicija odsotnosti vladne (državne) prisile vsebovati tudi občutek svobode, ki ni enak anarhiji. Vlada mora zagotoviti osnovno zaščito lastnine in pogodbe, kar posledično pomeni tudi zaščito pred destruktivnimi nagnjenji drugih.

Definicija ekonomske svobode tako vključuje vse svoboščine in pravice proizvodnje, razdelitve, potrošnje dobrin in storitev. Najvišja oblika ekonomske svobode zagotavlja absolutno pravico lastniškega imetja, popolnoma prosto gibanje trga dela, kapitala, storitev in dobrin in absolutno odsotnost prisile in regulacije, ki sega preko minimalne stopnje, potrebne za zaščito svoboščin samih.

Vsako vladno poseganje je svojevrstna prisila. Vendar je določena minimalna prisila potrebna z vidika zagotavljanja pravic državljanov in razvojem same družbe, da lahko nemoteno uživa sadove svojega delovanja. Ta Lockova ideja je utelešena v ustavi ZDA. Npr. državljanji so obdavčeni z namenom zagotoviti dohodek za zaščito oseb in njihove lastnine ter za skupno obrambo. Večina političnih teoretikov sprejema tudi določene dobrine, ki jih zagotavlja država. Gre za t. i. javne dobrine, kriterij za njihovo vzpostavljanje pa je boljša učinkovitost zagotavljanja teh dobrin s strani države.

Tekom zgodovine so države vzpostavile različne oblike ovir za prosto ekonomsko delovanje. Zaviranje ekonomske aktivnosti pa vodi do distorzij produkcije, distribucije in potrošnje dobrin in storitev.

3.2. Porazdelitev uteži meril svobode

V indeksu ekonomske svobode je 10 meril porazdeljenih po enakovrednih utežeh, tako da ne prihaja do favoriziranja in diskriminiranja med vplivi različnih meril.

3.3. Rang lestvice

Vsako merilo je rangirano po skali od 0 do 100, kjer 100 predstavlja maksimalno svobodo. Večina meril ekonomske svobode je ovrednotena na osnovi kvantitativnih podatkov, ki so nato pretvorjeni v lestvice.

3.4. Obdobje študije

Za trenutni Indeks ekonomske svobode so avtorji vzeli v analizo obdobje od začetka druge polovice leta 2006 do konca prve polovice 2007. Potrebno je dodati, da izvirajo nekateri podatki iz starejšega obdobja, npr. merilo monetarne svobode, kjer je za merilo vzeto povprečje inflacije zadnjih treh let, torej od 1. januarja 2004 do 31. decembra 2006.

3.5. Metodologija za 10 ekonomskih svoboščin in rezultati Slovenije

Slovensko gospodarstvo je po metodologiji Indeksa ekonomske svobode 60,6 % svobodno. Po meritvah za leto 2008 uvršča to Slovenijo na 75. mesto od skupno 157 držav. Slovenija je uvrščena na 33. mesto od 41 držav v Evropski regiji, skupna ocena ekonomske svobode pa je manjša od povprečja evropskega regionalnega območja.

Slovenija dosega relativno visoke rezultate ekonomske svobode na področjih poslovne, investicijske in trgovske svobode. Povprečna stopnja carin je nizka, vendar so v okviru Evropske unije prisotne nekarinske trgovske omejitve. Nižje rezultate dosega predvsem na področjih preobsežne državne administracije in rigidnem trgu dela.

3.5.1. Svoboščina 1: Poslovna svoboda

Poslovna svoboda je kvantitativno merilo zmožnosti začeti, delovati in zaključiti poslovanje, ki predstavlja skupne ovire in obseg regulacije v določeni državi. Regulative tako nastopajo kot svojevrstno obdavčenje, ki podjetniku predstavlja oviro pri ustvarjanju določene vrednosti. Čeprav več ovir zmanjšuje aktivnosti poslovanja, je med najpogostejšimi postopek prijave poslovanja.

Točkovanje poslovne svobode se meri kot številka med 0 in 100, kjer 100 predstavlja popolnoma svobodno poslovno okolje. Rezultat je osnovan na 10 komponentah z enako ponderiranimi utežmi, dobljenih iz podatkov študije Svetovne banke – Doing business:

- začetek poslovanja – postopek (v številki)

- začetek poslovanja – čas (v dneh)
- začetek poslovanja – strošek (% dohodka per capita)
- začetek poslovanja – minimalno potreben kapital (% dohodka per capita)
- pridobitev dovoljenja – postopek (v številki)
- pridobitev dovoljenja – čas (v dneh)
- pridobitev dovoljenja – strošek (% dohodka per capita)
- zaključitev poslovanja – čas (v letih)
- zaključitev poslovanja – strošek (% sredstev)
- zaključitev poslovanja – stopnja povračila (v centih na dolar)

Vsaka komponenta je nato pretvorjena v lestvico od 0 do 100, nato pa je iz teh posameznih vrednosti izračunana povprečna vrednost vseh komponent skupaj.

Primer izračuna:

$$\text{vrednost komponente}_i = 50 * (\text{komponenta}_{\text{povprečje}} / \text{komponenta}_i)$$

V primeru števila postopkov za zaključitev poslovanja znaša svetovno povprečje 18,89 postopkov, na Norveškem pa 14. Koefficient med vrednostma je 1.349, katerega se pomnoži s 50 in dobimo rezultat 67,4 %. Seveda je jasno, da bo povprečna država dobila vrednost 50 %, največja možna vrednost pa bo 100 %.

Rezultat poslovne svobode Slovenije (73 %): Celoten proces ustanavljanja, delovanja in zaključevanja poslovanja je relativno dobro regulirano s strani zakonodaje. Za začetek poslovanja se v povprečju porabi 60 dni, primerjano s svetovnim povprečjem indeksa, ki znaša 43 dni.

Tabela 1: Konkurenčnost srednjeevropskih in vzhodnoevropskih tranzicijskih držav v letu 2008

Država	Rang konkurenčnosti v letu 2008
1. Estonija	23
2. Češka	28
3. Slovaška	30
4. Slovenija	32
5. Litva	36
6. Madžarska	38
7. Poljska	44
8. Latvija	n. p.*

* n. p. – ni podatka

Vir: IMDB, 2008.

Po zadnjih podatkih IMD-ja se Slovenija uvršča na 32. mesto od skupno 55 držav, zajetih v raziskavo. Med ostalimi srednjeevropskimi in tranzicijskimi državami zavzema 4. mesto, pred njo je od evropskih držav le Estonija, ki dosega relativno visoko 23. mesto.

3.5.2. Svoboda 2: Svoboda trgovanja

Omejitve trgovanja se lahko pojavijo v obliki davkov na uvoz in izvoz (carine), kvot ali regulativnih omejitev. Carine zvišujejo ceno, plačano za uvoženo blago, kar vodi do distorzij optimalne produkcije. S poseganjem v komparativne prednosti držav omejujejo ovire trgovanja gospodarsko rast. Prav tako naredijo carine državljanke revnejše z zviševanjem cen.

Točkovanje svobode trgovanja je osnovano na dveh inputih:

- povprečna utežna carina na trgovanje,
- necarinske omejitve trgovanja (NTB).

Povprečna utežna carin na trgovanja je povprečje uteži posameznih carin na uvoz, osnovano na deležu uvoza določene dobrine. Ta stopnja je izračunana iz razmerja skupne vrednosti dohodkov carin določene države in skupno vrednostjo uvoza. Povprečna utežna carina je kvantitativno merilo, ki sledi iz:

$$TF_i = (Carina_{max} - Carina_i / Carina_{max} - Carina_{min}) - NTB_i,$$

kjer TF_i (svoboda trgovanja) predstavlja svobodo trgovanja v državi i , $Carina_{max}$ in $Carina_{min}$ predstavljata spodnjo in zgornjo mejo carinskih stopenj in $Carina_i$, ki predstavlja povprečno utežno carino v državi. Minimalna carina je nič, zgornja meja pa je postavljena na 50 %. Od dobljenega rezultata je odšteta vrednost necarinskih omejitev trgovanja (NTB).

Rezultat svobode trgovanja Slovenije (86 %): Slovenska trgovinska politika je enaka politiki EU. Necarinske omejitve trgovanja v EU so predvsem v kmetijskih in industrijskih subvencijah, uvozu nekaterih dobrin in storitev ter dostopu na določene tuje trge.

3.5.3. Svoboda 3: Davčna (proračunska) svoboda

Vlada lahko naloži breme na ekonomsko aktivnost s tem, da obdavči ali ustvarja javni dolg, ki mora biti prav tako plačan skozi davke. Fiskalna svoboda je kvantitativno merilo teh bremen, kjer nižja stopnja obdavčenja predstavlja višjo fiskalno svobodo. Čeprav sta davek na osebni dohodek in davek na dohodek gospodarskih subjektov pomembna kazalca fiskalne svobode, ne predstavljata celotne obremenitve s strani države. Potrebno je vključiti še ostale davke, kot so trošarine, carine in davek na dodano vrednost.

Fiskalna svoboda je sestavljena iz treh kvantitativnih komponent v enakovrednem merilu:

- najvišja stopnja davka na dohodek od dela,
- najvišja stopnja davka na dobiček gospodarskih subjektov,
- skupna vrednost davkov kot odstotek BDP.

Točkovanje fiskalne svobode je izračunano na podlagi kvadratne funkcije stroškov:

$$FF_{ij} = 100 - \alpha (\text{komponenta}_{ij})^2,$$

kjer fiskalna svoboda (FF_{ij}) predstavlja fiskalno svobodo v državi i za komponento j , komponenta ij predstavlja grobo odstotno vrednost (številka med 0 in 100) v državi i za komponento j , α pa predstavlja koeficient, enak 0,03.

Rezultat davčne svobode Slovenije (62,4 %): Slovenija je v zadnjem obdobju zmanjšala davčne stopnje. Najvišja mejna davčna stopnja na dohodek od dela znaša 41 %, pred tem je znašala 50 %. Znana je uvedba Slovaške enotne davčne stopnje, pri kateri prihaja do zmanjšanja davčnih razredov.

3.5.4. Svoboščina 4: Obseg vlade

Breme preobsežne vlade je osrednjega pomena v ekonomskih odnosih, in sicer v obliki velikosti vladnega dohodka in odhodka. Ta faktor se meri kot odstotek BDP. Vladni izdatki so povečini utemeljeni v smislu javnih dobrin, ki naj bi bile bolj učinkovito priskrbljene s strani države kot s strani trga. Prav tako obstajajo teze, ki zagovarjajo vladno poseganje v trg z namenom korigirati (popraviti) tržne nepravilnosti. Vendar ekonomski strokovnjaki opozarjajo na negativne tendence vlade, ki lahko privedejo do vladnih nepravilnosti z vmešavanjem na trg. Ker vladni izdatki neposredno tekmujejo z zasebnimi agenti in posegajo v tržne cene z namenom povečevanja povpraševanja, lahko to vodi do t. i. učinka »crowding – out« (izrivanja).

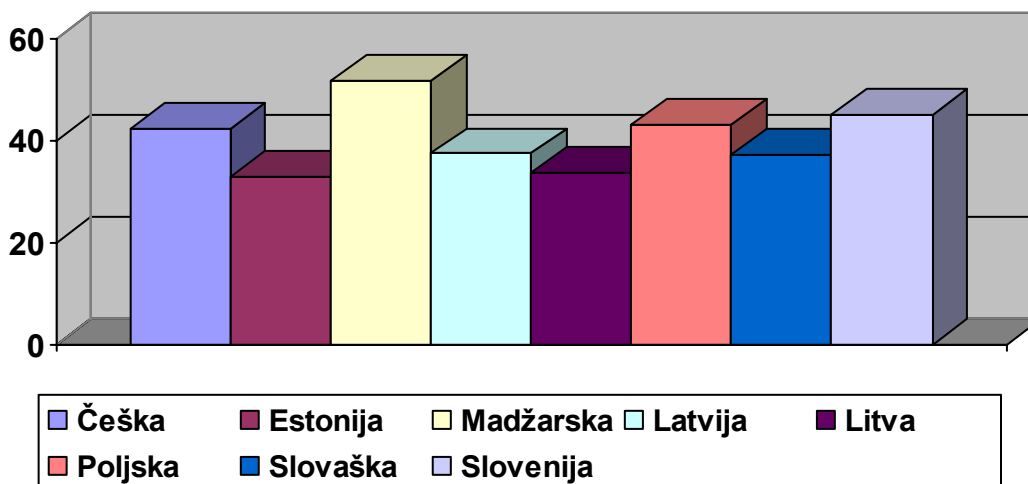
Točkovanje obsega vlade je osnovano na obsegu vladnih izdatkov kot odstotek BDP. Uporabljena je kvadratna nelinearna funkcija stroškov:

$$GE_i = 100 - \alpha (\text{izdatki}_i)^2,$$

kjer GE_i predstavlja oceno vladnih izdatkov v državi i , izdatki_i predstavljajo skupno vsoto vladnih izdatkov na vseh ravneh kot del BDP (med 0 in 100) in α kot koeficient, ki korigira variiranje med rezultati (0,03).

Rezultat obsega vlade Slovenije (33,2 %): Skupni vladni izdatki, ki vsebujejo potrošnjo in transferna plačila, so visoki. Privatizacija preteklega družbenega premoženja poteka počasi in nepregledno.

Slika 1: Delež javne porabe kot % BDP za EU -8 2006

Vir: Eurostat, 2008.

3.5.5. Svoboda 5: Monetarna svoboda

Monetarna svoboda je v razmerju do tržne ekonomije kot svoboda govora do demokracije. Svobodna družba rabi trdno in zanesljivo valuto kot hranilca in menjalca vrednosti. Z zanesljivo monetarno politiko, ki zagotavlja stabilnost, se ljudje lažje zanesejo na tržne cene v prihodnosti. Investicije, varčevanje in ostali dolgoročni plani so lažje izvedljivi. Inflacija zmanjša realno vrednost premoženja, prav tako pa vzpostavi neravnovesje med cenami in nepravilno alokacijo resursov. Kar danes povečini karakterizira skoraj vse monetarne teoretike, je podpora nizki inflaciji in neodvisni centralni banki.

Točkovanje monetarne svobode je osnovano na dveh komponentah:

- povprečna stopnja inflacije zadnjih treh let,
- kontrola cen.

Rezultat monetarne svobode Slovenije (79,5 %): Inflacija je relativno nizka, v povprečju 2,7 % v obdobju od leta 2004 do leta 2006. Kot udeleženka skupne evropske kmetijske politike Slovenija subvencionira kmetijsko pridelovanje. Prav tako nadzira cene farmacevtskih izdelkov, naftnih derivatov, električne energije, železniškega prometa in vpliva na ostale cene preko regulativ in državnih lastniških deležev v gospodarskih družbah.

3.5.6. Svoboda 6: Svoboda investiranja

Omejitve na tuje investicije zmanjšujejo dotok kapitala in s tem omejujejo ekonomsko svobodo. Za razliko pa prisotnost svobodnega gibanja investicij vzpodbuja ekonomsko svobodo, saj predstavljajo tuje investicije temelj za gospodarsko ekspanzijo. Po naravi bo kapital optimalno uporabljen tam, kjer je najpotrebnejši in prinaša največje donose. Več omejitev država vzpostavi na tujih in domačih investicijah, manjša je ekonomska svoboda.

Pri točkovanju so uporabljeni sledeči kriteriji:

- 100 % – popolna svoboda investiranja, tuje investicije so deležne enakega obravnavanja kot domače. Ni nobenih omejitev, kar se tiče sektorja nacionalne varnosti ali posesti. Ni dovoljena nikakršna ekspropriacija (razlastitev), tako rezidenti kot nerezidenti imajo dostop do tuje izmenjave in lahko uporabljajo mednarodne plačila. Transferji in kapitalne transakcije nimajo nobenih omejitev;
- 90 % – za razliko od predhodnega obravnavanja se tu omejujejo sektorji, ki se nanašajo na nacionalno varnost;
- 80 % – enako kot predhodni primer, vendar z razliko manjšega birokratskega omejevanja na tuje investicije;
- 70 % – kot predhodni primer, razlika je v omejitvah tujih investicij na sektorje, kot so javna podjetja, naravni viri in nacionalna varnost;
- 60 % – kot predhodni primer, vendar z razliko omejitev kapitalnih transakcij;
- 50 % – kot predhodni primer, le da so tuji investitorji omejeni pri nakupu zemljišč. Vsi investitorji so soočeni z birokratskimi ovirami in korupcijo. Transferji in kapitalne transakcije so deležne očitnega omejevanja;

- 40 % – kot predhodni primer, z razliko omejevanja tujih investicij, nekaterih razlastitev in očitnih ovir pri transferih;
- 30 % – kot predhodni primer, le da so tuje investicije skoraj popolnoma omejene, vsi investitorji so deležni obsežnih birokratskih ovir in korupcije. Vlada izvaja določene omejitve pri mednarodnih plačilih;
- 20 % – kot predhodni primer, a z razliko prepovedi tujih investicij, razlastitev je pogosta, vlada izvaja obsežne omejitve na mednarodna plačila, transferje in kapitalne transakcije;
- 10 % – kot predhodni primer, vendar pa tujci ne smejo kupovati zemljišč.

Rezultat svobode investiranja Slovenije (60 %): Tuje investicije so deležne enakih pogojev kot domače, omejitve na omejen obseg tujega portfolia so bile ukinjene. Leta 2006 zastavljena privatizacijska reforma ni bila implementirana v celoti, veliko privatizacijskih programov je bilo ustavljenih.

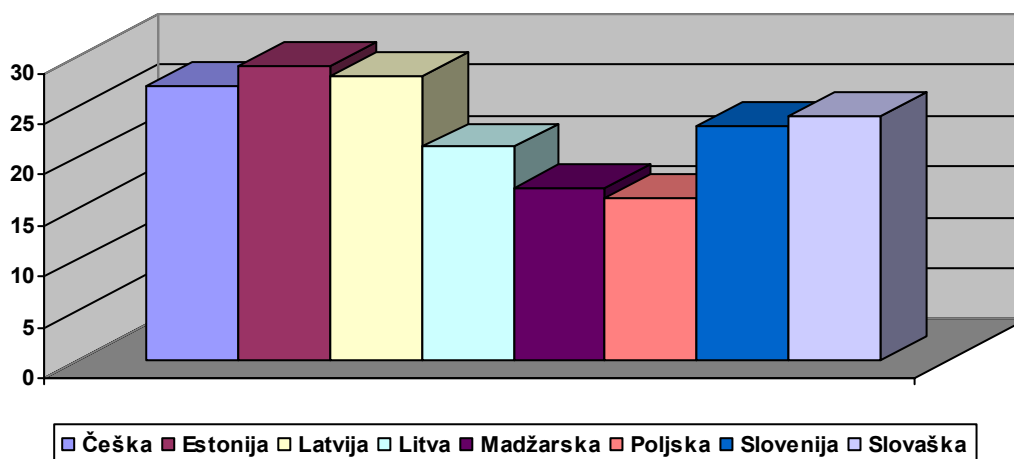
Tabela 2: Tuje neposredne investicije (NTI) v srednjeevropske in vzhodnoevropske države v letih 2006 in 2007 kot delež BDP

Država	NTI 2006 (% od BDP)	NTI 2007 (% od BDP)
1. Latvija	7,5	7,9
2. Estonija	3,4	4,5
3. Poljska	2,9	3,8
4. Slovaška	6,8	3,5
5. Litva	5,2	3,5
6. Češka	4,2	3,1
7. Madžarska	3,5	2,2
8. Slovenija	-0,9	2,2

Vir: EBRD, 2008.

Iz tabele je razviden delež tujih neposrednih investicij v vzhodnoevropske države v odstotku BDP glede na leto 2006 in 2007. Največji delež prejema Latvija, najmanjši pa Slovenija. Vzrok za to gre v največji meri pripisati nenaklonjenosti politike do tujih neposrednih investicij ter izbrani metodi privatizacije.

Slika 2: Bruto fiksna kapitalna formacija zasebnega sektorja kot odstotek BDP 2008

Vir: Eurostat, Business investment, 2008.

3.5.7. Svoboščina 7: Finančna svoboda

V večini držav banke zagotavljajo bistvene finančne storitve, ki pospešujejo gospodarsko rast. Posojajo denar za začetek poslovanja, nakup nepremičnin ali ostalih potrošnih dobrin, prav tako pa predstavljajo varen način za varčevanje.

Večji vladni nadzor nad bankami omejuje optimalno delovanje bank, saj vlada lahko vzpostavi določene neučinkovitosti in korupcijo. Seveda je potrebno dodati, da skoraj vse države poznajo določen nadzor nad bankami in ostalimi finančnimi storitvami.

Točkovanje finančne svobode temelji na relativni odprtosti bančnega in finančnega sektorja vsake države:

- 100% – Zanemarljiv vladni vpliv

Neodvisnost centralne banke, kredit je alociran po tržnih cenah. Vlada si ne lasti nobenih finančnih institucij, katere lahko poslujejo v vseh finančnih storitvah. Tuje finančne institucije lahko poslujejo pod enakimi pogoji kot domače.

- 90% – Minimalni vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da sta neodvisnost centralne banke in regulacija finančnih institucij lahko omejeni na več kot zgolj zagotavljanje pogodbenih obveznosti in preprečevanje zlorab.

- 80% – Nominalen vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da obstaja majhen delež vladnega lastništva finančnih institucij.

- 70 % – Omejen vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da je alokacija kredita rahlo regulirana s strani vlade in so tuje finančne institucije deležne manjših omejitev.

- 60 % – Opazen vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da centralna banka ni povsem neodvisna, ima pa tudi delež lastništva v finančnih institucijah.

- 50 % – Velik vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da je alokacija kredita močno pod vplivom vlade, finančne institucije pa so omejene z določenimi ukrepi.

- 40 % – Močan vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da vlada izvaja aktivno lastništvo v finančnih institucijah.

- 30 % – Obširen vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da vlada drži večinske deleže v finančnih institucijah, te pa so močno regulirane.

- 20 % – Skoraj popoln vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da centralna banka ni neodvisna, njen nadzor in regulacija nad finančnimi institucijami sta represivne narave. Tuje finančne institucije so skoraj prepovedane.

- 10 % – Skoraj represiven vladni vpliv

Enako kot predhodni primer, z razliko, da je alokacija kredita povsem nadzorovana s strani vlade, tuje finančne institucije pa so prepovedane.

- 0 % – Popolna represija

Enako kot predhodni primer, z razliko, da so prepovedane zasebne finančne institucije.

Rezultat finančne svobode Slovenije (50 %): Slovenija je težila k privatizaciji in finančnim reformam v sklopu doseganja standardov EU. Bančni sektor je relativno dobro razvit, vendar največja banka obvladuje večinski tržni delež.

Posledica strukturnih težav slovenskega bančnega sektorja je, da je Slovenija zaustavila privatizacijo bančnega sistema in da je politična volja za privatizacijo vprašljiva navkljub strukturnim težavam. Sicer bančni sektor ni edini primer tržnih distorzij, povzročenih zaradi uporabe gradualistične ekonomske politike in njenih negativnih učinkov (počasna privatizacija, ki je omogočila izkoriščanje tržne moči državnega podjetja). Še veliko bolj ekstremen primer tržne distorzije je primer zavarovalniškega trga, kjer ena državna zavarovalnica obvladuje skorajda celoten trg. Podobno je tudi na trgu fiksne telefonije, kjer državno podjetje obvladuje celoten trg, in na področju mobilne telefonije, kjer hčerinsko podjetje državnega monopolista v fiksni telefoniji obvladuje 80 % celotnega trga.

3.5.8. Svobščina 8: Lastninske pravice

Zmožnost akumuliranja zasebne lastnine je glavna motivacijska sila v tržni ekonomiji, v skladu s tem pa je izrednega pomena delovanje pravnega sistema. Zagotavljanje lastninskih pravic daje državljanom gotovost, da se lažje odločajo za udeležbo v ekonomskih aktivnostih. Manj kot država ščiti lastninske pravice, manjša svoboda lastninskih pravic obstaja v državi.

Točkovanje svobode lastninskih pravic se meri glede na učinkovitost zaščite lastninskih pravic s strani državne zakonodaje. Merijo se tudi možnost ekspropriacije (razlastitve) zasebne lastnine, neodvisnost pravosodja in zmožnosti individuumov (posameznikov) in gospodarstva, da uveljavljajo pogodbe. Lestvica je opredeljena glede na naslednje kriterije:

- 100 % – zasebna lastnina je jamčena s strani vlade, pravosodni sistem pri uveljavljanju teh pravic je učinkovit in hiter, korupcije in razlastitve ni;
- 90 % – korupcije skoraj ni, razlastitev je maloverjetna;
- 80 % – pravosodni sistem uveljavlja pravice z manjšimi zaostanki, korupcija je minimalna;
- 70 % – pravosodni sistem je podvržen zaostankom, korupcija je mogoča;
- 60 % – na sodstvo lahko vpliva vlada;
- 50 % – pravosodni sistem je neučinkovit in podvržen zaostankom, korupcija je prisotna, mogoča je razlastitev;
- 40 % – pravosodni sistem je neučinkovit, zaostanki so dolgi;
- 30 % – zasebna lastnina je šibko zaščitena, pravosodni sistem je neučinkovit in skorumpiran;
- 20 % – razlastitev je običajna;
- 10 % – zasebna lastnina skoraj ni zaščitena, skoraj vsa lastnina pripada državi;
- 0 % – zasebne lastnine ni – vsa lastnina pripada državi, ljudje nimajo pravice do tožb, korupcije je prisotna vsepovsod.

Rezultat lastninskih pravic Slovenije (50 %): Zasebna lastnina je zaščitena v ustavi, vendar je pravosodni sistem izredno neučinkovit in počasen. Pojavljajo se primeri korupcije, izvajanje zakonodaje nad piratstvom je v začetni fazi.

Tabela 3: Delež zasebnega sektorja EU 8 v BDP od leta 1999 do leta 2007

Država	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Češka	80	80	80	80	80	80	80	80	80
2. Madžarska	80	80	80	80	80	80	80	80	80
3. Slovaška	75	80	80	80	80	80	80	80	80
4. Estonija	75	75	75	80	80	80	80	80	80
5. Litva	70	70	70	75	75	75	75	75	75
6. Poljska	65	70	75	75	75	75	75	75	75
7. Latvija	65	65	65	70	70	70	70	70	70
8. Slovenija	60	65	65	65	65	65	65	65	70

Vir: EBRD, 2008.

Tabela kaže, da je privatizacija kot eden ključnih dejavnikov tranzicije potekala zelo počasi. Nizek delež (relativno glede na ostale države), ki ga znotraj slovenskega BDP ustvari zasebni sektor, razkriva preference nosilcev ekonomske politike po preoblikovanju ekonomske strukture gospodarstva.

3.5.9. Svoboda 9: Svoboda pred korupcijo

Korupcija je v kontekstu vlade definirana kot napaka v sistemu, kjer se nekateri posamezniki okoriščajo na račun ostalih. Politična korupcija je žalostna stran človeške zgodovine in se manifestira v različnih oblikah, kot so podkupovanje, nepotizem, kronizem in prevare, kjer se državni uradniki nelegitimno okoriščajo na račun javnih financ.

Točkovanje svobode pred korupcijo se opira na podatke Indeksa mednarodne zaznave korupcije (CPI), ki meri nivo korupcije v 152 državah. Indeks je osnovan na lestvici od 1 do 10, kjer 1 predstavlja povsem koruptivno vlado.

Rezultat svobode pred korupcijo Slovenije (64 %): Korupcija je v državi prisotna. Slovenija dosega 28. mesto od 163 držav v Indeksu mednarodnega korupcijskega zaznavanja (Transparency International's Corruption Perception Index).

3.5.10. Svoboda 10: Svoboda trga dela

Politika zaposlovanja je bila ključna spremenljivka Indeksa ekonomske svobode od njegovega začetka iz leta 1995, kot del faktorja plač in cen.

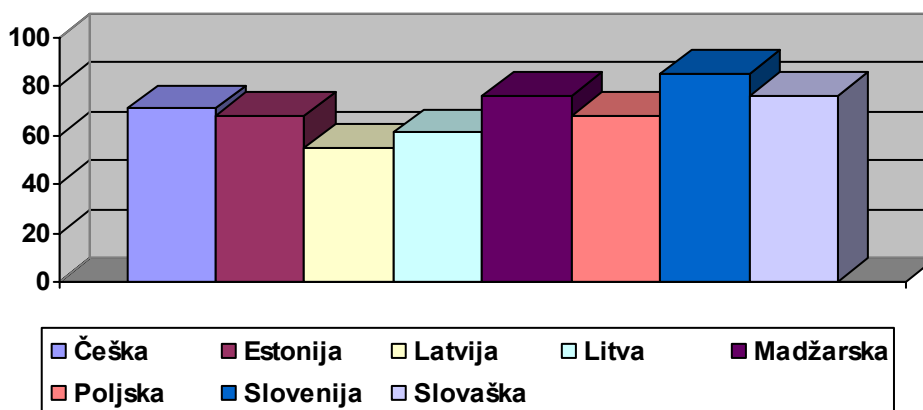
Točkovanje svobode trga dela je kvantitativno merilo, osnovano na študiji Svetovne banke *Doing business*. Sestavljeno je iz naslednjih štirih enakovrednih komponent, kjer vsaka predstavlja 25 % celotnega faktorja:

- minimalna plača,

- rigidnost delovnih ur,
- omejitve pri odpuščanju presežnih delavcev,
- stroški odpuščanja presežnih delavcev.

Rezultat svobode trga dela Slovenije (47,7 %): Nefleksibilna politika zaposlovanja omejuje skupno rast produktivnosti in zaposlitvene priložnosti. Stroški zaposlitve delavca so visoki, poleg tega pa rigidnost odpuščanja in zaposlovanj delavcev veliko podjetij prisili v izogibanje tveganja zaposlitve in ustvarjanja novih delovnih mest. Regulacija delovnih ur ostaja rigidna.

Slika 3: Produktivnost dela na zaposleno osebo EU 8 glede na povprečje EU – 27 (= 100) 2007

Vir: Eurostat, Labour productivity, 2008

4. SLOVENSKA TRANZICIJA IN ODNOS DO EKONOMSKE SVOBODE

4.1. Začetek tranzicije Slovenije in Jugoslovanska politično-gospodarska kriza

Socializem, ki so ga v jugoslovanskem gospodarstvu narekovale birokratske in ne tržne odločitve, ni prinesel zelenih rezultatov. Glavna slabost socialističnih držav v 80. letih so bile zelo visoke stopnje inflacije. Kot ostale slabosti lahko navedem, da je šlo v tem času za tri temeljne stvari:

1. namesto trga je deloval plan,
2. odsotnost zasebne lastnine,
3. izjemno močna vloga države v gospodarstvu.

Mešanica tega ni bila učinkovita, predvsem problematično je bilo planiranje. Gospodarska kriza v vseh socialističnih državah se je začela v 70. letih s podražitvijo surovin na svetovnih trgih, še posebno po dveh naftnih krizah. Odmevni so bili tudi zelo visoki javni dolgovi, ki so z leti še narasli. Vzrok za dvajsetletno krizo v Jugoslaviji pa je bilo tudi razvijanje družbenega in gospodarskega modela t. i. samoupravnega socializma. Tedaj je bil za Slovenijo značilen precej bolj decentraliziran gospodarski sistem od sovjetskega tipa socializma, to je sistem samoupravljanja, ki je temeljil na družbeni lastnini produkcijskih faktorjev. Samoupravni socializem je zagovarjal ideje o samozadostnosti in neodvisnosti socialističnih gospodarstev.

S samozadostnostjo je postal nekonkurenčen, neživljenjski, in ko se je zbirokratiziral, je pri tem izgubil moč regenerativnosti. Sistem se je zaradi notranje entropije sam razkrojil.

Zaradi večjega uvoza od izvoza je prihajalo do negativnega salda trgovinske bilance, zaradi nagnjenosti socialističnih gospodarstev k avtarkiji in izolaciji od kapitalističnega okolja pa so bile neposredne tuje investicije (NTI) kapitalističnih podjetij ali neposreden uvoz kapitala iz kapitalističnih gospodarstev prepovedani. Edini način financiranja zunanjetrgovinskega primanjkljaja je tako ostalo zadolževanje v tujini.

4.2. Tranzicija vzhodnoevropskih in srednjeevropskih držav

Na proces tranzicije iz socializma v kapitalizem se gleda z različnih vidikov pri uporabi strategije samega procesa. Tako zagovorniki »big bang« pristopa stojijo za hitrimi in obsežnimi implementacijami vseh ključnih reform. Bistvena za tak pristop je hitrost, saj je z vzpostavitvijo demokracije nastala priložnost za izvedbo reform. V takem obdobju bi morale vlade stremeti k čim hitrejšemu uveljavljanju reform.

Na drugi strani stojijo tisti, ki nasprotujejo pristopu »big banga« in zagovarjajo strategijo gradualizma, ki zahteva potrebo po natančni in zaporedni implementaciji reform. Trdijo, da le na način postopnih reform lahko pride do primerne politične in gospodarske infrastrukture, ki omogoča nadaljnjo implementacijo reform.

Za samo implementacijo reform pa je potrebno imeti zakonodajno vejo oblasti, ki te zakone sprejema v veljavo. Povečini so se države srednje in vzhodne Evrope odločale za parlamentarni sistem, ki je prisoten tudi v večini zahodnoevropskih držav.

V svoji analizi tranzicije za pet držav Srednje Evrope – Češko, Madžarsko, Slovaško, Poljsko in Slovenijo – Svejnar opredeljuje dva tipa reform. Prvi tip reform tako obsega »big bang« pristop, ki se osredotoča na stabilizacijo makroekonomskih kazalcev, liberalizacijo cen in odstranitev delovanja institucij bivšega režima. Makroekonomska strategija tako poudarja restriktivno fiskalno in monetarno politiko, makroekonomska pa odpravo nadzora cen, razen v določenih primerih, kot so energija in osnovne človeške dobrine. Večina držav se je odprla mednarodnemu trgovanju in odpravila subvencije javnim podjetjem ter jih s tem prisilila v prestrukturiranje ali prenehanje delovanja. Prišlo je do odprave ovir za ustanavljanje poslovnih in finančnih subjektov in reformiranja bančnega sistema. Ta tip reform se je izkazal za vzdržnega in je bil povezan z izboljšanjem ekonomske učinkovitosti predvsem v tranzicijskih državah Srednje Evrope.

Drugi tip reform je vseboval vzpostavitev in razvoj ustrezne zakonodaje, regulacije in institucij, ki naj bi zagotavljale uspešno tržno gospodarstvo. To pomeni privatizacijo velikih in malih gospodarskih družb, vzpostavitev poslovnega bančnega sektorja, regulacijo trga dela in institucij, povezanimi z nezaposlenostjo in upokojitvijo (Svejnar, 2003, str. 5).

Razlike med tranzicijskimi državami obstajajo v strategiji privatizacije velikih gospodarskih družb. Poljska in Slovenija sta se počasi premikali pri privatizaciji državnih družb in se raje osredotočali na »komercializacijo«, kar pomeni, da je družba ostala v lastništvu države, vendar je bila vodena s strani nekakšnega neodvisno vzpostavljenega nadzornega sveta. Estonija in Madžarska sta šli skozi proces dokaj učinkovito s privatizacijo državnih družb tako, da sta deleže postopno prodajali. Češka in Slovaška sta vzpostavili vsem dostopno privatizacijsko shemo, kjer je bilo večinsko lastništvo državnih družb razdeljeno med

državljanke. Na področju reformiranja bančnega sektorja so skoraj vse države postopale enako in tako v določeni meri odpravile monopolistično strukturo enobančniškega sistema. Dejansko pa nobena izmed tranzicijskih držav ni uspela vzpostaviti učinkovitega pravosodnega sistema in institucij, ki bi bile ugodne za uveljavljanje lastninskih pravic in s tem ustreznega delovanja tržnega sistema.

4.3. Reforme in vloge političnih institucij

V skladu z teorijo politične ekonomije bi morale biti prve tiste reforme, za katere se pričakuje relativno največjo družbeno naklonjenost. Temu pritrjuje tudi dejstvo, da so bile po vseh srednjeevropskih državah politične reforme predhodne gospodarskim. Naklonjenost demokratizaciji je bila tako večja kot naklonjenost ekonomskim reformam.

Ekonomisti večinoma z tranzicijskimi državami mislijo na države bivše Sovjetske zveze in srednje ter vzhodne Evrope. Vendar gre pri vseh teh državah v sami tranziciji za veliko več kot zgolj za gospodarstvo. Mednje spada tudi vzpostavitev demokratičnih institucij ter širše zakonodajne, sodne in izvršilne veje oblasti, svobodnega tiska, uveljavljanje novih družbenih norm in vrednot, naklonjenost zasebnim podjetniškim iniciativam, ustvarjanje mreže učinkovite regulacije in spoštovanje pogodbenih dogovorov. Ekonomska tranzicija je tako tesno povezana z institucionalnimi reformami.

4.3.1. Indeks tranzicije EBRD

Indeks tranzicije odraža analizo in sklepe kabineta glavnega ekonomista institucije Evropske banke za razvoj in rekonstrukcijo (EBRD) glede posameznih držav v tranziciji. Indeks točkovanja tranzicijskih indikatorjev je bil vzpostavljen leta 1994 v poročilu o tranziciji s strani EBRD. Tekom let se je indeks moderniziral in dopolnjeval. Znak + pomeni dodajanje 0,33 točke, znak – pa odvajanje 0,33 točke.

Metodologija tranzicijskih indikatorjev

- Privatizacija večjega obsega

1. Majhna zasebna lastnina.
2. Obsežna shema, pripravljena za implementacijo.
3. Več kot 25 % večjih gospodarskih subjektov je v zasebnem lastništvu ali v procesu privatizacije.
4. Več kot 50 % državnih družb v zasebni lastnini.
- 4+. Standardi razvitih gospodarstev: več kot 75 % gospodarstva v zasebnem lastništvu.

- Privatizacija majhnega obsega

1. Manjši razvoj.
2. Opazen del privatiziran.
3. Obsežen program pripravljen za implementacijo.
4. Popolna privatizacija manjših gospodarskih subjektov s prenosljivimi lastniškimi pravicami.

4.+ Standard razvitih gospodarstev: ni državne lastnine majhnih podjetij, učinkovito trgovanje z zemljo.

- Liberalizacija cen

1. Večina cen nadzorovanih s strani vlade.
  2. Relativno nadzorovane cene: državna nabava po netržnih cenah za večino izdelkov.
  3. Očiten napredek pri liberalizaciji cen, vendar državna nabava ostaja pri netržnih cenah.
  4. Obsežna cenovna liberalizacija: državna nabava po tržnih cenah, razen manjšega nabora izdelkov.
- 4.+ Standard razvitih gospodarstev: popolna cenovna liberalizacija brez nadzora cen, razen pri naravnih monopolih, transportu in nepremičninah.

- Politika konkurenčnosti

1. Ni ustrezne zakonodaje in institucij za zagotavljanje konkurenčnosti.
  2. Konkurenčna politika uzakonjena in vzpostavljene institucije.
  3. Uveljavljanje ukrepov, ki stremijo k nižanju zlorabe tržne moči.
  4. Obsežni ukrepi za nižanje zlorabe tržne moči in učinkovito uveljavljanje konkurenčne politike.
- 4.+ Standard razvitih držav: neomejen vstop na večino trgov in učinkovita zakonodaja konkurenčne politike.

- Reforma infrastrukture⁵

Rangiranje tega točkovanja je izračunano na osnovi povprečja petih infrastrukturnih indikatorjev, električne energije, omrežja telekomunikacij, železniškega sistema, cestne infrastrukture in vodnega sistema.

---

⁵ Zaradi navedbe skupnega indikatorja reform infrastrukture bi bilo pojasnjevanje izračuna vsakega indikatorja posebej odvečno.

Tabela 4: Uspešnosti reform tranzicijskih držav od 1989 do 2007

Država	Leto	Privatizacija večjega obsega	Privatizacija majhnega obsega	Liberalizacija cen	Politika konkurenčnosti	Reforme infrastrukture
Češka	1989	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	1998	4,00	4,33	4,33	2,67	2,67
	2007	4,00	4,33	4,33	3,00	3,33
Estonija	1989	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	1998	4,00	4,33	4,33	2,00	3,00
	2007	4,00	4,33	4,33	3,67	3,33
Madžarska	1989	1,00	1,00	2,67	1,00	1,33
	1998	4,33	3,33	4,33	3,00	3,33
	2007	4,33	3,67	4,33	3,33	3,67
Latvija	1989	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	1998	3,00	4,00	4,33	2,33	2,67
	2007	3,67	4,33	4,33	3,00	3,00
Litva	1989	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	1998	3,00	4,00	4,00	2,33	2,33
	2007	4,00	4,33	4,33	3,33	3,00
Poljska	1989	1,00	2,00	2,33	1,00	1,00
	1998	3,33	4,33	4,33	2,67	3,00
	2007	3,33	4,33	4,33	3,33	3,33
Slovaška	1989	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
	1998	4,00	4,33	4,00	3,00	1,67
	2007	4,00	4,33	4,33	3,33	3,00
Slovenija	1989	1,00	3,00	2,67	1,00	1,00
	1998	3,00	4,33	4,00	2,33	2,67
	2007	3,00	4,33	4,00	2,67	3,00

Vir: EBRD, 2008.

Kot je razvidno iz tabele, so vse tranzicijske države v začetku imele relativno nizko vrednost koeficientov indeksa uspešnosti reform, saj so bile zgolj države z socialistično ureditvijo. Tekom let pa se je pokazala uspešnost reform, ki je bila med državami različna, odvisno od poteka reformiranja gospodarstva. Pri Sloveniji je najbolj izrazit problem nepregledna privatizacija večjega obsega ter počasne reforme infrastrukture. Vzrok za to je predvsem v odsotnosti volje politike in družbe nasploh, da se stanje spremeni v pravo smer.

Osnovni pogoj za hitrejšo rast in stabilne cene je konkurenčno gospodarstvo, ki pa lahko temelji zgolj na pozitivnem odnosu do ekonomske svobode. V nasprotnem primeru so monopoli in od tuje konkurence zaščiteni sektorji nenehen vir inflacije. Predstavljajo tudi nenehen pritisk na politiko, da se naj nič ne spremeni. Politika konkurence ostaja v Sloveniji aktualno vprašanje, kajti še vedno nimamo dovolj aktivne politike konkurence. Lastniška vloga države je prevelika in je ena od ovir za večjo konkurenčnost gospodarstva. Zato jo je treba umakniti. Med razloge za zmanjševanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva in počasno ter nepregledno privatizacijo sodijo tudi: tehnološka zaostalost, pre slab pretok znanja med univerzami in podjetji; premajhna dodana vrednost in tuje naložbe; davčni sistem in trg dela sta nefleksibilna; delovna sila preveč rigidna; prezapleteni odnosi ovirajo normalno delovanje gospodarstva; premalo aktivno spodbujanje konkurence; previsoki stroški dela; problem ostaja pri pridobivanju lokacij, kulturi do tujih idej in odporu Slovencev do

globalizacije. Slovenija še zaostaja v izobraževalnem sistemu. Na nizki ravni je tudi podjetniška klima.

SKLEP

V Sloveniji pravega pozitivnega odnosa do ekonomske svobode ni. V prvi vrsti gre krivdo iskati v pretekli mentaliteti slovenske politike in družbe o samem pojmu svobode. Vendar tudi po razpadu bivše države, vodilne stranke in ostale družbene institucije zavzemajo vlogo etatizma, ki se kaže zlasti v obliki populističnih in demagoških stališč, ki jih ponujajo javnosti, katerih cilj je predvsem naklonjenost volivcev in s tem posledično politične točke posameznim strankam.

Čeprav imamo zastopano večje število strank v državnem zboru, so njihovi odnosi do ekonomske svobode dokaj enoznačni. To se kaže predvsem v njihovem skupnem odnosu, ki je precej mlačen do umikanja države iz gospodarstva, nižanja davčnih stopenj, zmanjševanja državne porabe, obsežnega administrativnega aparata, prevzemov lastniških deležev podjetij s strani tujega kapitala, privatizacije visokega šolstva in dela zdravstvenih storitev ter do poenostavitve zapletenih birokratskih postopkov. Vse to pa veže nase neučinkovitost, nepotizem, korupcijo in iskanje osebnih političnih koristi na račun družbenih stroškov.

Slovenija potrebuje dobro delujoč kapitalski trg, ki je nujen za hitro gospodarsko rast, zato pa je potrebno privatizirati finančni sektor, v glavnem banke in zavarovalnice. Spremeniti je treba odnos do tujih naložb, saj so le-te eden pomembnih dolgoročnih spodbujevalcev gospodarske rasti.

Trg dela je naslednje področje, kjer je potrebno spremeniti zakonodajno in zaposlitveno politiko tako, da se bo povečala mobilnost dela med sektorji in regijami, se nudila vzpodbuda za posameznike, odpravila prekomerna neučinkovita zaposlitvena varnost in bosta na voljo trajnostno izobraževanje ter prekvalificiranje. Centralizirano pogajanje o plačah med tako imenovanimi socialnimi partnerji otežuje prilaganje trga na zunanje makroekonomske šoke, zato je potrebno razmišljati o decentralizirani obliki pogajanj.

Izobraževanje je prav tako eno ključnih področij, ki vplivajo na razvoj in miselnost družbe, zato je izredno pomembno, da je ta sektor kar se da konkurenčen. Ena glavnih rešitev je gotovo delna privatizacija visokega šolstva in uvedba konkurenčnih meril in nagrajevanj med profesorskimi kadri na javnih univerzah.

Zelo pomembno področje za maksimizacijo ekonomske svobode pa je učinkovito sodstvo. Do sedaj je bilo mnogo govora o slovenskem sodstvu, predvsem v smislu enormnih sodnih zaostankov, kar kaže na počasnost in neučinkovitost pravosodnega sistema. Trenutno je v fazi reševanja tega problema projekt Lukenda, vendar zaenkrat ne kaže na kakšno pretirano izboljšanje sodnega sistema.

V Sloveniji je med volivci očitno še precej medla slika o predstavi ekonomske svobode in koristi, ki bi jih imela od nje celotna družba. Gre predvsem za nezavedanje, kaj so glavne ekonomske funkcije države.

Država mora skrbeti za zagotavljanje optimalnega delovanja trgov in reguliranja monopolov, proizvodnjo javnih dobrin in subvencij samo v primeru, ko imajo le-te pozitivne eksternalije za družbo, vsekakor pa mora vsak državni poseg v gospodarstvo v smislu cost-benefit analize posamezniku prinesiti več koristi kot stroškov.

LITERATURA IN VIRI

1. A theory of civilization. Najdeno 16. maja 2008 na spletnem naslovu <http://www.ourcivilisation.com/>
2. Berlin, I.(1976). *Two concepts of liberty*. Political philosophy. Clarendon Press, 141–152.
3. [Breaking the Neoclassical Monopoly in Economics](#). Najdeno 29. julija 2008 na spletnem naslovu <http://www.project-syndicate.org/commentary/palley3>
4. Countries and Regions. Najdeno 4. junija 2008 na spletnem naslovu <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/0,,pagePK:180619~theSitePK:136917,00.html>
5. Culver, K. (edt).(1999) *Readings in the Philosophy of Law*, Broadview Press. (str.14).
6. De Soto, H. (2003) *The Mystery of Capital*. Basic Books. (str. 210–211).
7. Economic indicators Archive. Najdeno 5. maja 2008 na spletnem naslovu http://online.wsj.com/mdc/public/page/2_3024-indicate.html
8. Economic Statistics and Forecasts. Najdeno na spletnem naslovu 16. junija 2008 na spletnem naslovu <http://ebrd.org/country/sector/econo/stats/index.htm>
9. *Economic calculation in the Socialist Commonwealth*. Najdeno 29. julija 2008 na spletnem naslovu <http://www.mises.org/econcalc/econcalc.pdf>
10. Eurostat. Podatki grafov. Najdeno 2. junija na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/graphToolClosed.do?tab=graph&init=1&plugin=1&language=en&pcode=er051&r=true&toolbox=legend>
11. Eurostat. Podatki grafov. Najdeno 2. junija na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/graphToolClosed.do?tab=graph&init=1&plugin=1&language=en&pcode=er070&r=true&toolbox=legend>
12. Eurostat. Podatki grafov. Najdeno 4. junija na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/graphToolClosed.do?tab=graph&init=1&plugin=1&language=en&pcode=eb021&r=true&toolbox=legend>
13. Friedman, M. (1998). *Two Lucky People: Memoirs*. The University of Chicago Press. Chicago. (str. 605).
14. Government finance statistics. Najdeno 25. maja 2008 na spletnem naslovu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=2373,47631312,2373_58674332&_dad=portal&_schema=PORTAL
15. Greenleaf, W. (1983). *The British Political Tradition*. Routledge. London (str. 41).
16. Harper, D. (1999). *Foundations of Entrepreneurship and Economic Development*. Routledge. London. (str. 66–71).
17. Hayek, F. 1988. *Kritika kolektivizma*. Biblioteka stremljenja. Beograd. (str. 66/112).
18. Hume, D., (1739/1866), *A Treatise of Human Nature*, v: David Hume, Philosophical Works, 1. in 2. zv., ur. T. H. Green in T. H. Grose, Longmans, Green, London. (1741, 1742, 1758, 1777/1886), *Essays, Moral, Political and Literary*, v: David Hume, Philosophical Works, 3. in 4. zv., ur. T. H. Green in T. H. Grose, London.
19. IMD World competitiveness yearbook. Najdeno 20. maja 2008 na spletnem naslovu <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/index.cfm>
20. Janberg, V. (2004). *The Freiburg School*. Freiburg. Walter Eucken Institute. Freiburg. (str. 5).
21. Jolly, A. (2003). *OECD Economies and the World Today: Trends, Prospects and OECD Statistics*. Kogan Page. London.

22. Locke, J., (1676/1954), *Essays on the Laws of Nature*, ur. W. Leyden, Clarendon Press, Oxford (1690/1887), *Two Treatises on Civil Government*, 2. izd., Routledge, London (1690/1924), *Essays Concerning Human Understanding*, ur. A. S. Pringle – Pattison, Clarendon Press, Oxford.
23. Milton, F. (1962). *Capitalism and Freedom*. University of Chicago. Chicago (str. 3–4).
24. Mondopolitico. Najdeno 8. aprila na spletnem naslovu <http://www.mondopolitico.com/library/lordacton/freedominantiquity/ht>
25. Norčič, O. (2000). *Razvoj in temelji sodobne ekonomske misli*. Ekonomska fakulteta. Ljubljana. (str. 82).
26. O kapitalski družbi. Najdeno 25. maja 2008 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/o_kapitalski_druzbi
27. Orth, J. (1998). *Contract and the Common Law*, Published in *The State and Freedom of Contract*. Stanford University Press. (str. 64).
28. Podatki sektorjev. Najdeno 20. maja na spletnem naslovu <http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/index.htm>
29. Rosser, B. (2004). *Comparative Economics in a Transforming World Economy*. The MIT Press.
30. Rule of Law. Najdeno 22. junija 2008 na spletnem naslovu <http://www.heritage.org/about/lfa/RuleofLaw.cfm>
31. Socialism. Najdeno 20. maja 2008 na spletnem naslovu <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/551569/socialism>.
32. *Socialism: An Economic and Sociological analysis by Ludwig von Mises*. Najdeno 25. maja 2008 na spletnem naslovu <http://mises.org/books/socialism/contents.aspx>
33. Spencer, H. (1867). *First Principles*. BookSurge Publishing. (str. 112)
34. The Austrian Scholl of Economics, 2002. Najdeno 29. julija 2008 na spletnem naslovu http://economics.gmu.edu/working/WPE_02/02_04.pdf
35. The Constitution of Declaration of Independence of the United States of America. (2000). CatoInstitute.
36. The Individual. Najdeno 16. maja 2008 na spletnem naslovu <http://www.quebecoislibre.org/younkins18.htm>
37. Transparency International's Annual Reports. Najdeno 1. junija 2008 na spletnem naslovu http://www.transparency.org/publications/annual_report
38. Turgot, J. (1759). "*Eloge de Vincent de Gournay*". Mercure.
39. Vromen, J. (2003). *The Social Institutions of Capitalism*. Edward Elgar. (str. 44).
40. Weimer, D. (1997). *The political economy of property rights*. Published in *The Political*
41. What is rule of Law. Najdeno 30. julija 2008 na spletnem naslovu http://www.oycf.org/Perspectives/5_043000/what_is_rule_of_law.htm
42. World economic outlook and financial surveys. Najdeno 20. maja 2008 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/index.aspx>